

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**UNIFORMY RAKOUSKO-UHERSKÉHO
JEZDECTVA MEZI LETY 1867-1915 V KONTEXTU
TVORBY ALEXANDERA POCKA**

bakalářská diplomová práce

DOMINIK RILIAK

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Winter, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne 10. 7. 2021

Dominik Riliak

Rozsah práce ve znacích: 103 082 (včetně mezer)

Děkuji doc. PhDr. Tomáši Winterovi, Ph.D., za odborné a kvalifikované vedení mé bakalářské práce a rovněž za všechny podnětné připomínky, které mi během jejího vypracování poskytoval.

Dále bych rád vyjádřil svůj dík všem kolegům z oboru, již se mnou po celou dobu sdíleli své zkušenosti a znalost tématu.

Obsah

OBSAH	5
1 ÚVOD	6
2 UNIFORMY RAKOUSKO-UHERSKÉHO JEZDECTVA – KONTEXT TVORBY ALEXANDERA POCKA 11	
2.1 ANALÝZA VYBRANÝCH POCKOVÝCH DĚL	14
3 JEZDECKÁ UNIFORMA	20
4 REORGANIZACE KAVALERIE PO ROCE 1866 – PROMĚNA JEZDECKÝCH UNIFOREM	27
5 UNIFORMY DLE TYPU JÍZDNÍHO VOJSKA	32
5.1 DRAGOUNI	32
5.2 HULÁNI	35
5.3 HUSAŘI.....	36
6 ODLIŠNOSTI UNIFOREM JEDNOTLIVÝCH HODNOSTNÍCH SBORŮ	39
7 ŘEMESLNÁ KONSTRUKCE UNIFORMY	42
8 DEKORATIVNOST UNIFOREM V DETAILU	45
9 UNIFORMA JAKO SOUČÁST SOCIÁLNÍHO STATUTU	47
10 ZÁVĚR	48
11 SEZNAM LITERATURY	50
12 SEZNAM ZKRATEK	52
13 SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	53
14 PŘÍLOHY	57
15 ANOTACE	73

1 Úvod

Budeme-li hledat spojitost Rakousko-Uherských (dále jen „R-U“) jezdeckých uniforem a umění, nepochybně narazíme na jméno česko-rakouského žánrového malíře a portrétisty, Alexandra Pocka, jehož žánrovou a zároveň oblíbenou specializací byly právě uniformy R-U armády, z níž zvláštní zájem věnoval uniformám jezdeckým. Jeho tvorbu neceníme jen pro její uměleckou hodnotu, nýbrž i pro její edukativní charakter, vzhledem k míře realističnosti a detailnosti se totiž jedná o cenný dobový materiál napomáhající ke studiu tématu. Kontextualizace tvorby Alexandra Pocka s jezdeckými uniformami R-U bude stěžejní částí této práce. Provedu zobecnění Pocka jakožto umělce, následně přiblížím jeho dílo a vzápětí se budu věnovat analýze některých jeho významných děl a konfrontovat je s realitou. K tomu je však pro celistvost a pochopení tématu zároveň třeba znalosti problematiky R-U jezdeckých uniforem, jejichž konstrukci, provedení a uměleckému rozměru se budu v práci rovněž věnovat, a to na podrobné úrovni, která je výsledkem mého bádání, průzkumů a analýz. Tato část práce poslouží jako nezbytná materiální základna k propojení s Pockovou tvorbou a bude mít jak informační, tak ilustrační charakter. Bez zahrnutí tohoto materiálního obsahu by nejspíš nebylo možné žánr vojenských, respektive jezdeckých uniforem běžnému čtenáři, tedy laikovi, přiblížit a zajistit jeho správné a náležité pochopení. Pro část práce obsahující analýzu vybraných děl Alexandra Pocka tedy budou klíčové kapitoly komplexně pojednávající o samotných uniformách a čtenáři poslouží jako opora v případech vzniklých nejasností týkajících se uniforem a jejich zobrazení.

Uniformy R-U jezdeckva, jimž se budu v této bakalářské práci paralelně s tvorbou Alexandra Pocka věnovat, nýbrž i vojenské uniformy obecně, jsou nepochybně velmi působivým úkazem z oblasti historických textilií a zaujímají své čestné místo na půdě užitého umění a uměleckých řemesel. Toto, možná pro některé odvážné tvrzení, bych rád podepřel argumenty, které se dotýkají nemalé technické náročnosti řemeslné konstrukce takové uniformy, již se budu věnovat v jedné ze samostatných kapitol této práce. Náročnosti řemeslné konstrukce zde rozumějme jako míře řemeslníkově dovednosti, která je zde zcela nezbytná pro modelaci hrubého stříhu dle proporcí nositele tak, aby vykazovala uspokojivou výstupní kvalitu, reprezentativitu a plynulé linie sbíhající se do jednoho estetického celku, k čemuž je beze sporu zapotřebí i jistého uměleckého citu. Dále je to, zejména v případě uniforem důstojnických, výrazná dekorativnost, pro níž je typická ruční výroba a práce s materiály luxusní povahy, jakými jsou například zlato, stříbro, damašek či hedvábí, jejichž

konečná funkce pak určuje nejen postavení nositele, nýbrž definuje i největší rozměr umělecké hodnoty celé historické uniformy. Zdobení uniforem v konečné fázi výroby se budu věnovat v další svébytné kapitole, kde rozpracuji zmíněné materiály a techniky, jimiž se zpracovávají, a to s důrazem na detail. Kromě zmíněného bych dále poukázal na poměrně dobrou trvanlivost použitých materiálů, pochopitelně za předpokladu správného skladování a adekvátní údržby, což z uniforem činí trvalé historické, kulturní a umělecké hodnoty a rovněž materiál či vzorek, chceme-li, k dalšímu průzkumu. Osobně se domnívám, že i prostý řemeslník je schopen vytvořit dílo vrcholné umělecké hodnoty. Možná i z výše uvedených důvodů, tedy pro dekorativnost, reprezentativitu a uměleckořemeslný rozměr si Alexander Pock vybral jezdecké uniformy jako častý námět svých prací.

Téma své práce časově vymezují mezi léta 1867-1915, což jsou prakticky roky trvání R-U, jakožto historického státního celku. Na straně jedné, tedy k roku 1866 je interval ohraničen zdrcující porážkou Rakouské císařské armády ve válce s Pruskem, a tedy následným vznikem R-U, což konkrétně pro mé téma přináší výraznou reorganizaci v kavalerii neboli vojenském jezdecktvu a proměnu jezdeckých uniforem do tolik typických modro-červených odstínů. Na straně druhé je téma ohraničeno rokem 1915. Velká válka tehdy trvala již jeden rok, během něhož po několika fatálních nasazeních jezdecktvu v přímém boji s progresivní a industrializovanou bojovou technikou armáda utrpěla natolik četné ztráty koní, které již nebyla ve válečném stavu schopna nahrazovat, a tak byla k dotyčnému roku kavalerie „sesedlána“, původní jezdci byli rozřazeni k pěším útvarům, čímž de facto zaniklo tradiční válečné jezdecktvu a s ním i tradiční barevné a naneštěstí demaskující jezdecké uniformy, které byly postupně zcela nahrazovány unyloou polní šedí. Toto se odrazilo i v Pockově tvorbě, která tak s pádem monarchie ztratila svou pověstnou barevnost. Jezdecktvu, jakožto válečnou zbraň obecně dělíme na lehké a těžké. Na základě zmíněné reorganizace však byly pluky¹ kyrysníků², kteří před rokem 1866 představovaly jezdecktvu těžké, rozpuštěny a daly vzniku novým dragounským plukům, které byly formovány z těch původně kyrysnických. Dragouni budou prvním typem jízdního vojska, jejímž uniformám se v práci budu věnovat. Tyto dragounské pluky dokonce nebyly ani přečíslovány, což v praxi vypadalo tak, že číslo původně pluku kyrysnického přešlo na číslo nově vzniklého pluku dragounského, a to ve stejném pořadí. Dalšími dvěma typy jízdních vojsk, které budou

---

¹ pluk, zastarale též regiment, je vojenský útvar v rozsahu stovek až tisíců mužů, v případě Rakousko-Uherského jezdecktvu, konkrétně k roku 1914 to bylo asi 1 100 mužů

² označení pro příslušníka těžkého jezdecktvu, který byl vybaven jak chladnými, tak i palnými zbraněmi a jehož charakteristickým znakem je právě kyrys neboli plátová ochrana trupu (zbroj), dle něhož kyrysníci získali svůj název

v textu zmíněny, jsou husaři a huláni, jejichž charakter představuje naopak jezdecktvo lehké, po roce 1866 dochází rovněž ke změně na uniformách a výzbroji, tedy i na způsobu boje. Každému jezdeckému pluku náležela barva výložek dle jeho pořadového čísla. Většinou však byla jedna barva výložek stejná pro dva pluky, a aby nedocházelo k jejich záměně, byly dále rozlišeny pomocí knoflíků či šňůr, které byly buďto stříbrné, anebo zlaté barvy. Tomuto nástroji identifikace pomocí barev se budu věnovat v podkapitolách třetí kapitoly.

Uniformy je dále třeba rozlišit na mužstvo, poddůstojníky a důstojníky. Toto je důležité zejména pro vytyčení odlišností hodnostních odznaků v jednotlivých hodnostních sborech, kde opět narážíme na rozdíl v materiálu a náročnosti zpracování a rovněž je třeba zahrnout práci s portou³, jíž se ošívají výložky některých hodnostních stupňů.

Práce rovněž obsahuje obrazové přílohy, jimiž jsou jak autorské, tak vypůjčené fotografie jak samotných uniforem, tak i jejich jednotlivých součástí, dále výběr z děl výše zmíněného autora, popřípadě se zde mohou objevit i výňatky z dobových materiálů či historické kabinetní fotografie.

Na počátku výběru tématu pro tuto práci byl můj dlouholetý zájem o rakousko-uherskou armádu, zejména o jezdecktvo a v oblasti dějin umění obecně o historické textilie. Tento můj zájem byl zanedlouho umocněn seznámením se s uměním Alexandra Pocka, jehož realistické a detailní vyobrazování R-U jezdecktva mi poskytlo hodnotný a autentický dobový pramen.

Uniformy však nebylo možné vidět jinak, než jakožto součást expozic muzeí vojenské historie či jiných vojenských historických ústavů, kde bylo možné si je prohlédnout pouze přes plexisklo se špatným osvětlením. Byly to tedy velmi nevyhovující podmínky pro jakékoliv bližší zkoumání. Následovaly pokusy o vyjednávání přístupu s vedením příslušných institucí, výsledek byl však pokaždé stejný a měl podobu zamítnutí, neboť jakýkoliv bližší kontakt se součástmi sbírky byl přirozeně umožňován pouze na základě pověření, a to příslušníkům odborné veřejnosti. Nezbylo tedy než směřovat další pokusy o poznání do soukromého sektoru.

Vůbec jedny z prvních úspěchů měly podobu nálezů originálů uniforem ve starých objektech či v inzercích, vzhledem ke stavu materiálů, které byly v pokročilém stádiu chátrání, napadeny škůdci a plísněmi, toto nebylo možné použít jako vhodný vzorek k dalšímu ohledání. Musel jsem se tedy obrátit na sběratele a vynaložit značné finanční prostředky, abych získal zachovalou uniformu, přesněji sako důstojníka – poručíka 12.

---

³ v tomto případě druh tkané lemovací stuhly sloužící k hodnostnímu označení, která se vyskytovala ve zlatém a stříbrném provedení

dragounského pluku z roku 1908, prokazatelně historický originál, což se zanedlouho podařilo a já jsem tak mohl zahájit svůj malý osobní výzkum. V praxi to vypadalo tak, že jsem z uniformy odebíral vrstvy použitých textilních materiálů a její další součásti, které jsem rozplétal, páral, odnímal, vážil či jinak měřil, abych lépe pochopil řemeslné techniky a uměleckou hodnotu. Skrze tuto zkušenost jsem se přesvědčil, že k pochopení čehosi uměleckého na historické uniformě je zapotřebí podrobné znalosti její konstrukce. Tento stručný exkurz mého někdejšího bádání, který však není přímo předmětem této bakalářské práce, jsem si dovilil zahrnout jako důkaz toho, že jsem se tématu náležitě věnoval, a tedy nepracuji pouze s domněnkami. Primárním cílem bakalářské práce je kontextualizace tvorby Alexandera Pocka s uniformami R-U jezdeckva, analýza jeho některých děl a rovněž analýza samotných uniforem z hlediska provedení, čímž bych rád poukázal na vzájemný vztah uniforem a umění.

Ústředními informačními zdroji jsou převážně publikace, které však pro mou práci mají spíše charakter jakési opory či ilustračního podkladu, a to z důvodu, abych se neodchýlil od historií daných skutečností. Literatura či jiné zdroje vztahující se k tématu téměř ve všech případech obsahují pouze stručně pojaté kapitoly či součásti kapitol, které popisují uniformy na základě očividných vlastností, jakými jsou například počet knoflíků, barva výložek či hodnotní označení. Jako příklad takové publikace české provenience mající charakter všeobecného přehledu uvedu titul s názvem *Pod císařským praporem – Historie habsburské armády 1526-1918*⁴ od Jiřího Pernese a kolektivu autorů, jakožto příklad provenience zahraniční pak *Uniformen europäischer Armeen*⁵ od Gerharda Förstera a Petera Hocha z roku 1978. Dále se setkáváme s publikacemi, které zobrazují přehled známých R-U uniforem, nabízejí jejich fotografické či kresebné interpretace a určují jejich příslušnost či hodnotní sbor. Vhodným příkladem takové knihy je počin Gustava Bezděkovského ve spolupráci s paní Denisou Tichou, majitelkou ostravského krejčovského salonu Textiler, zabývajícího se mimo jiné právě výrobou replik historických uniforem, a to *Stejnokroje vojáků sloužících v habsburské armádě v letech 1618-1918*⁶.

Připouštím, že takový typ publikace nachází své opodstatnění, zároveň nám však kromě obrazových příloh neposkytují žádné bližší informace, které by posloužily k lepšímu pochopení problematiky. Patrně nejcitovanějším zdrojem o Alexanderu Pockovi v této

---

⁴ Jiří Pernes, Leonid Křížek, Josef Dolejší et al., *Pod císařským praporem – Historie habsburské armády 1526-1918*, Praha 2004

⁵ Gerhard Förster, Peter Hoch, Reinhold Müller et al., *Uniformen europäischer Armeen*, Berlin 1978

⁶ Gustav Bezděkovský, *Stejnokroje vojáků sloužících v habsburské armádě v letech 1618-1918*, Ostrava 2016

bakalářské práci se stal katalog k výstavě *Militärmalerei Als Beruf* od rakouského historika umění, Waltera F. Kaliny z roku 2012.

Nyní bych rád v krátkosti vyjádřil, že špatná dostupnost jakýchkoliv materiálů podrobně sledující tuto oblast má za následek nejen čím dál častější výskyt dezinformací, nýbrž i celkově omezený pohled na uniformy jakožto na historický či umělecko-řemeslný artefakt, z čehož pak může pramenit i další následek, jakým je například poměrně malý zájem o tuto specializaci. Současné generaci odborníků obecně a dlouhodobě chybí nástupci, já sám se v této oblasti pokládám spíše za popularizátora, neboť jsem dosud přímo nedosáhl úrovně, abych se mohl pokládat za znalce. Věřím, že s rostoucím věkem uniforem z dob R-U a úbytkem materiálu ke zkoumání dojde rovněž k nárůstu zájmu a jakési profesionální regresi.

Rád bych zde rovněž uvedl v platnost, že některé části práce budou vedle nezbytných faktů sledovat spíše poznatky, které jsou výsledkem mého osobního studia povahy uniforem a nebude tedy jen pouhým zobecněním již notoricky známých informací.

2 Uniformy Rakousko-Uherského jezdeckva – kontext tvorby Alexandera Pocka

Umění Alexandera Pocka [1] mě oslovilo již před mnoha lety v Muzeu vojenské historie ve Vídni, kde je mu věnována stálá expozice, a kam se za účelem jeho obdivu vždy rád vracím. Vždy jsem byl zapřisáhlým vyznavačem realistického umění a když jsem náhodou narazil na díla tohoto autora z dob monarchie, byl můj zájem o R-U jezdeckvo a jeho kulturu obohacen o významný ilustrační zdroj, z něhož nepřestávám čerpat.

Alexander Pock byl žánrový malíř a portrétista žijící mezi lety 1871-1950. Ačkoliv byl znojemským rodákem, srdcem byl Rakušan, a to možná i proto, v jaké společnosti se během života pohyboval. Již roku 1886 se přestěhoval do Vídně a započal zde studia na Vídeňské akademii pod vedením Christiana Griepenkerla a Karla Rudolfa Rubena⁷. Svou vůbec první malířskou zakázku však vytvořil podstatně dříve, a to v pouhých deseti letech. Jednalo se o obraz Bílého psa pro kapitána Kopala. Základní vojenskou službu Alexander Pock absolvoval v řadách 99. pěšího pluku v Jihlavě mezi lety 1892-1894, po jejímž skončení se vrátil zpět do Vídně, kde využil svého talentu pro kvalitní znázorňování zvířat a živil se zde, mimo jiné jako portrétista ve službách vídeňské smetánky. Netrvalo dlouho a Pockův ohlas se rozšířil až k císařskému dvoru. Jeho praxe se tehdy rozšířila o zakázky pro příslušníky nejvyšší aristokracie, mezi něž patřil i sám následník habsburského trůnu, František Ferdinand d'Este, jenž značně přispěl k Pockovu etablování se ve Vídni a pro něhož Pock vytvořil například obraz *Praporečníka* a mnoho dalších zakázek. Během první dekády 20. století Pock hojně navštěvoval své rodné město Znojmo, kde od městské rady získal zakázku na výzdobu zasedacího sálu zdejší radnice, sérii portrétů několika bývalých starostů města Znojma. Dalším z významných míst, kde Pock tvořil, byl zámeček Tordas u Szekesfehévaru v tehdejších Uhrách, kde, jak je známo, vytvořil řadu kreseb na motivy loveckých psů a koní [2]. Podíváme-li se nazpět do tuzemska, pak rozhodně nelze zapomenout na jihomoravský zámek v Lysicích, kde Alexander Pock pobýval jakožto host Viktora hraběte Dubského z Třebomyslic, jemuž vytvořil jezdecký portrét a sadu obrazů koní a psů, které jsou dodnes stálou expozicí zámku. Jezdecký portrét hraběte Dubského byl později, konkrétně roku 1927, vystaven samotným umělcem v rodném Znojmě. Dalším

---

⁷ Walter F. Kalina, *Alexander Pock, Militär Malerei Als Beruf*, in: Heeresgeschichtliches Museum, katalog zur gleichnamigen Ausstellung, Wien 2012

malířským počinem vzniklým na našem území je například jezdecký portrét hraběte Bedřicha Kinského z počátku 20. století.⁸

Potom, co roku 1914 srbští separatisté spáchali v Sarajevu úspěšný atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a vzápětí vypukla První světová válka, ztratil Alexander Pock svého největšího dlouhodobého mecenáše a podporovatele. Umělci to však nijak zásadně neuškodilo, i nadále pracoval ve Vídni a Čechách, především v soukromých službách pro aristokracii, a to až do doby, než obdržel povolávací rozkaz, aby se jakožto důstojník v záloze přihlásil do řad zeměbrany a vyrazil na frontu. Tato vidina se však umělci nikterak nelíbila, a tak využil svých četných známostí v nejvyšších společenských kruzích, které získal během let ve službách šlechty a bylo tak vyhověno jeho žádosti, v níž se ucházel o místo vojenského malíře, na frontu tedy vyrazil na této pozici. Čas strávený na bojištích Velké války v Alexanderu Pockovi vzbudil ještě větší zájem o válečné žánrové motivy, ačkoliv po celé trvání válečných let byly jeho pracemi převážně studie a kresby do skicáře, případně menší malby na lepenkové kartony, které až následně, tedy po roce 1918 ve svém vídeňském ateliéru přenášel olejem na plátno.

Po pádu habsburské monarchie a zániku R-U, tedy přibližně od 20. let 20. století již Alexandr Pock, vzhledem ke zrušení šlechtických stavů, nemohl nadále pokračovat ve své profesi malíře ve službách šlechty a svůj zájem musel nyní realizovat ve službách buržoazie. I nadále však mohl tvořit portréty měšťanů a jejich zvířat. Nezanevřel dokonce ani na vojenskou tematiku a navázal zobrazováním rakouské armády v dobách První republiky. Dlouhou dobu pak Pock strávil i v prostředí věhlasné Španělské jezdecké školy a svou tvorbu soustředil na motivy Lipických koní [3], které se dobře prodávaly i v době hospodářské krize ke konci 20. let. Přítrž umělci nepřineslo ani vypuknutí Druhé světové války, do níž Rakousko vešlo na straně Třetí říše, ačkoliv se míra jeho tvorby povážlivě ztenčila. Je známo, že Pock na přelomu 30. a 40. let namaloval několik portrétů pro důstojníky německého Wehrmachtu. Toho času, konkrétně od roku 1931, již Alexander Pock pracoval pro Muzeum vojenské historie v Arsenalu ve Vídni, kde se věnoval návrhu sálu věnovaného rakousko-italské frontě, konkrétně Bitvě na Soči, pro který namaloval několik akvarelů. I z důvodu působnosti Pocka v Arsenalu se zde, vedle soukromých sbírek, nachází největší množství jeho prací⁹.

---

⁸ Květoslava Poláková, *Alexander Pock – Maler der Noblesse. Willkommen in Znaim und Umgebung*, Znojmo 2000, s. 8

⁹ Martin Schabenstiel, *Alexander Pock. Ein österreichischer Militärmaler und Zinnfigurenzeichner*, in: *Vereinsnachrichten der Gesellschaft der Freunde und Sammler kulturhistorischer Figuren*, Wien 1993, s. 10

Alexander Pock během života tvořil svá díla paralelně s pracemi Ludwiga Kocha, jehož umění se však patrně stalo známějším, a to díky většímu množství děl pro veřejný sektor. Koch kompletně ilustroval například, pro svět jezdeckví významnou publikaci s názvem *Umění jezdit v obrazech*, v originále *Die Reitkunst im Bilde*, poprvé vydanou roku 1923. Lze se tedy domnívat, že se Kochova tvorba mohla odrazit v dílech Alexandra Pocka a naopak, a to nejen proto, že byli současníky, nýbrž i vzhledem ke stejnému žánru a nápadně podobným životním osudům. Pock byl především naturalista a realista, zřídka se od těchto směrů odchýlil. Jeho naturalismus byl takřka bez kompoziční a zobrazování v jeho dílech je pozitivistické a hodnotově neutrální. Rozvržení na jeho plátnech nebylo nikterak odvážné a realitu zobrazoval tak, jak mu byla předkládána. Možná i z toho důvodu, vzhledem k míře čistokrevné realističnosti, prakticky neexistují publikace o R-U armádě, které by neobsahovaly díla Alexandra Pocka. Walter F. Kalina dokonce ve svém katalogu k výstavě nazvané *Militärmalerei als Beruf*, uspořádané roku 2012 ve vídeňském Arsenalu, označil Pocka za jakéhosi kronikáře své doby. Pockova díla byla téměř ve všech případech výsledkem obsáhlých přípravných prací, jakými byly kresby a olejové skici. Většina děl, které během své tvorby vytvořil byla spíše menších rozměrů. Jeho technika tahu štětcem je klidná, zřídka energická, mající spíše akademický charakter. Barevnost Pockových děl je bohatá a jasná, což zcela vyhovuje žánru pestrých uniforem R-U jezdeckví. Barvu Pock nanáší převážně tenkou aplikací, s impastem se v jeho tvorbě setkáme jen velmi málo. Oblíbeným podkladovým materiálem umělce bylo plátno, v některých případech však používal i lepenkový karton, jak zmiňuji v textu výše. Kritici umění však často umělcově stylu vytýkají přílišnou strohost, která působí až pedantským a nepříjemným dojmem.

Pockova díla na motivy R-U kavalerie, zejména jeho studie uniforem, se vyznačují vysokou realističností, kvalitou a smyslem pro detail, což mimo jiné umělce činí velmi oblíbeným u odborné i laické veřejnosti zabývající se uniformami a vojenskou historií obecně. Pock nám na svých obrazech předkládá realitu R-U jezdeckých uniforem a výstrojních součástí na vrcholné úrovni. Jen zběžným pohledem na některé z jeho děl můžeme s absolutní přesností určit, je-li vyobrazený kavalérista důstojník či řadový voják, jakými dekoracemi byl oceněn či k jakému náleží pluku, a to za pomoci barev knoflíků či výložek, které jsou zde zcela patrné, barvy jsou tedy věrohodné a jakékoliv počty přesné. Detail je důkladný v jakémkoliv ohledu. Walter F. Kalina ve svém katalogu *Militärmalerei als Beruf* tvrdí, že Pockovy kresby a malby jsou věrohodným a spolehlivým zdrojem pro vojenského historika i historika umění. Jednou z předních Pockových specializací je zobrazování zvířat, zvláště pak koní, což je vzhledem k tématu jezdeckých uniforem velmi relevantní souvislost. Znalosti anatomie a

chování koní beze sporu předcházelo mnoho času stráveného jejich studiem, což dokazují i dobové fotografie, na nichž je Pock zachycen ve svém ateliéru, kde má k ruce přesné modely koňských hlav či celých těl [4]. Z obrazů je patrné, že Pock dokázal zcela přesně zachytit nejen samotný pohyb zvířete, ale i svalové napětí či dokonce emoce, které jej doprovází a toto všechno je výsledkem mnoha faktorů, jakými mohli být momentální chod koně, fyzická a psychická kondice, styl a jezdecké schopnosti jezdce, míra korektnosti sedu, dobře či špatně padnoucí sedlo atd. Naneštěstí ne všechny tyto aspekty lze přímo vyčíst z obrazu a tudíž je nelze přesně a s jistotou konfrontovat s realitou, zároveň jsou zde některé, které jsou vzhledem k umělcovu stylu nezpochybnitelné. Příkladem takového aspektu může být například poloha uší koně, jakou zaujímá při vzepětí či couvání před tím, než vyrazí vstříc zdroji potencionální hrozby, řeč těla koně nikdy nelze a pro dosažení vrcholné věrohodnosti je nezbytné ji zohlednit. Jako vhodný příklad v případě jezdce je posouzení sedu. Pro vojenský sed platí, že ramena, kyčle a paty by měly být v jedné pomyslné ose, jezdec by měl být mírně zakloněn a ruce třímající otěž by měly v klidu spočívat mírně nad kohoutkem koně. Nohy by neměly být příliš pokrčeny, což odpovídá delším třmenovým řemenům, jak tomu v případě vojenských sedel má být. Korektní sed napomůže k odlehčení beder koně při pohybu, a tedy i k jeho celkové tělesné i psychické pohodě. Jinými slovy, je-li na plátně zachycen jezdec v nekorektním sedu, čímž ztěžuje mechaniku pohybu zvířete, nemůže být zároveň toto zvíře zobrazeno v ušlechtilém a plynulém pohybu, realita by zde v takovém případě byla nejspíš popřena.

2.1 Analýza vybraných Pockových děl

Nyní bych rád přistoupil k analýze vybraných děl Alexandera Pocka. Analýze podrobím celkem šest Pockových malířských děl na motivy uniforem R-U jezdeckva. U každého jednotlivého díla se vyjádřím k obecným parametrům a záhy k umělcovu pojetí tématu, které následně konfrontuji s realitou uniforem R-U jezdeckva, jíž jsem se v této bakalářské práci komplexně věnoval.

Jak uvádím výše, Pockův styl se napříč obdobími jeho tvorby nijak zásadně nezměnil a mezi pracemi autora z let před rokem 1900 či po roce 1918 nelze shledat jakékoliv výraznější odlišnosti ve způsobu zobrazení, stylu či technice.

První dílo, které zde podrobím analýze, je *Portrét kaprála dragounského pluku č. 9* [5] z roku 1911. Jedná se o olej na plátně o rozměrech 55 x 68 cm. Dílo se nachází v soukromé sbírce. Na tomto plátně nám autor předkládá velmi realistické zpodobnění příslušníka

devátého dragounského pluku z ukrajinského města Brody, kterého spolehlivě identifikujeme podle trávově zelených výložek a zlatých knoflíků. Vzhledem ke zobrazení pouze hlavy, ramen a hrudníku chce autor patrně dát vyniknout individualitě zobrazeného. Jedná se o poddůstojníka v hodnosti kaprála, na což ukazuje hodnostní označení v podobě dvou párů stříbrných hvězd na límci a rovněž zlatá obruba hřebene a hladký podbradník jeho přilbice. Věrně jsou zde zachyceny všechny součásti dragounova oděvu. Pod levým podpažím si můžeme všimnout dřevěné olivky držící kabátec kolem ramen, jak to ukládal předpis o nošení jezdecké uniformy, tento kabátec však na malbě není zachycen. Na koženém řemenu přes hrudník voják nosí pouzdro a v něm služební revolver, okolo krku pak lze pozorovat pojistnou šňůru proti jeho ztrátě v případě upuštění, například během jízdy na koni či prostě vypadnutí z pouzdra. Pod řemenem, na levé straně hrudníku si lze povšimnout cípu červené stuhy, na které je zavěšeno vyznamenání, to však není patrné, vzhledem k barvě stuhy by se však mohlo jednat o Vojenskou záslužnou medaili, zvanou též Signum Laudis. Pod légou, mezi prvním a druhým knoflíkem seshora má voják zastrčený osobní předmět, snad rukavice či peněženku. Nošení osobních předmětů pod légou saka bylo u řadových vojáků a poddůstojníků běžnou praxí a spolu s nimi se často nechávali zvěčnit ve fotografických ateliérech. Za obzvlášť zdařilý pokládám odstín trávově zeleného výložkového sukna, který je zde k nerozeznání od fyzického odstínu z barevného vzorníku R-U armády. Zobrazený příslušník je dle vrásek ve tváři středního věku, což potvrzuje odvodovou praxi R-U armády, kdy byli do vojenské služby odváděni i starší muži. Pozadí obrazu je jednotné, béžové barvy. Signatura, včetně letopočtu, je umístěna na pravé straně okrajové části přibližně uprostřed plátna, nikoliv v pravém dolním rohu, jak je u autora běžné.

Dalším dílem, které podrobím analýze, je obraz s názvem *Jezdec R-U kavalerie* z roku 1907. [6] Jedná se o olej na kartonu o rozměrech 47 x 39 cm a nachází se opět v soukromé sbírce. Celé scéně dominuje jezdec na koni, konkrétně důstojník blíže neurčeného husarského pluku, a to z důvodu, že je čáko, podle něhož bychom mohli daný pluk určit, zakryto ochranným potahem. Důstojníka zde pak spolehlivě určíme dle zlaté šerpy se štrápci, kterou na obraze nosí a která byla nošena právě jako odznak důstojníka. Dle dvou párů zlatých hvězd na límci lze poznat, že se jedná o nadporučíka. Na vrcholu čelní strany čáka si dále můžeme povšimnout tří dubových ratolestí, které byly nošeny coby symbol rakouské armády již od dob Napoleonských válek. Kolem hrudníku má jezdec dále zlatý řemen důstojnické patronašky. Na levé straně hrudníku lze vidět vyznamenání, opět medaili na červené stuze. Husar je zachycen na statnějším hnědákově, koně nejspíš teplokrevného plemene. Kůň je dle

vyobrazení zcela pod kontrolou, jezdec zaujímá korektní vojenský sed, všimněme si ramene, kyčle a paty tvořící jednu pomyslnou osu, jak je popsáno výše. Stejně tak ruce třímající otěže se zdají být klidné, čemuž nasvědčuje i vyrovnaný a plynulý chod koně. Všimněme si dále, že jezdec drží dvoje otěže. Kůň je totiž nauzděn tzv. plnou uzdou, tedy pákovým a stihlovým udidlem, která se v R-U kavalerii běžně používala a která vzhledem k míře tlaku zajišťovala absolutní kontrolu nad koněm. Z pohledu jezdeckví by však tento typ uzdění měli používat pouze zkušenější jezdci s klidnou rukou, neboť je pro koně velmi ostrý a může být nebezpečný. Na hrudníku koně můžeme vidět poprsní řemen, který je rovněž běžnou výstrojí koně. Na sedlo, přibližně v úrovni klínu jezdce přiléhá sedlová brašna sloužící k uložení osobních věcí husara. Vzadu na sedle, pod zlatými štrápci, můžeme vidět menší koženou brašnu, sloužící k uložení náhradních podkov. Srst koně je upravena do sportovního stříhu, tedy je zkrácený ocas a hříva. Povšimněme si i práce se stínem. Celá husarská uniforma pak odpovídá ustrojovací kázni a je výsledkem klasické malířovi pestré barevnosti. Celá scéna je opět ztvárněna s nejvyšší realističností a detailem. V pozadí scény můžeme vidět další jezdce na koních, pěchotu a v pravém horním rohu i dělostřelectvo. Scéna má nespíš zobrazovat vojenské manévry či bitevní nácvik. Na podkladovém materiálu lze pozorovat strukturu kartonu, která je patrná v místech, kde došlo ke ztrátě barvy, anebo zde nebyla vůbec nanesena. Dílo je opatřeno signaturou včetně letopočtu, v tomto případě v pravém dolním rohu, jak bylo v případě Pocka běžné.

Dalším dílem, kterým se budu zabývat, je *Portrét plukovníka c. a k. hulánů* [7] ze září roku 1915, zhotovený technikou oleje na lepence o rozměrech 41,2 x 26,5 cm a nachází se opět v soukromé sbírce. Vyobrazený plukovník je opět znázorněn jen s hlavou, rameny a hrudníkem pro vyzdvížení individuality. Barevnost je opět tradičně pestrá, sytě modrý svršek a červené výložky korespondují s uniformou R-U hulánů. Pokrývka hlavy plukovníka je táborová čepice pro mužstvo a poddůstojníky, kterou si však oblíbili i důstojníci pro její pohodlnost a praktičnost. Táborová čepice je v odstínu polní šedi, což ukazuje na dataci po roce 1915, kdy R-U jezdecktvo začalo ustupovat od svých barevných uniforem. V tomto případě je čepice opatřena důstojnickým dracounovým jablíčkem. Hodnost plukovníka zde představuje šest velkých stříbrných hvězd uspořádaných do dvou trojic, které jsou dále podloženy stříbrnou portou. Konkrétní číslo pluku zde nelze přesně určit, neboť na obraze chybí hulánská přilbice nesoucí barvu a číslo daného pluku, vzhledem ke stříbrným knoflíkům se však může jednat o hulánské pluky č. 6;7;8;11 a 13. Levé rameno je opatřeno jezdeckým kalounovým nárameníkem, od kterého se v některých případech začalo po roce 1915 rovněž upouštět. Levá strana hrudi plukovníka je poměrně bohatě dekorována

vyznamenáními. Za zmínku rozhodně stojí například pruský Železný kříž, který je umístěn mezi patkami kapes v úrovni légy a rovněž R-U Řád železné koruny (v řadě vyznamenání první zleva), který byl udílen ve třech stupních a s každým z nich bylo spojeno udílení šlechtického stavu. Z obrazu lze tedy vyčíst, že vyobrazený plukovník nebyl jen ve vysokém armádním ranku, ale byl i šlechtic. Pozadí obrazu je opět v jednotném béžovém odstínu. Signatura autora je zde velmi špatně čitelná, obsahuje jméno autora, měsíc a rok a nachází se v pravém dolním rohu.

Dílo, kterému budu věnovat pozornost nyní, nese název *Dragoun na koni* [8], které vzniklo patrně po roce 1904, datace na obraze chybí, vzhledem k vyobrazenému vzoru šavle to však bude po uvedeném roce. Obraz je zhotoven kombinovanou technikou na lepence o rozměrech 23x30 cm a nachází se v soukromé sbírce. Malba zachycuje příslušníka žovkevského 15. dragounského pluku na koni. Příslušnost k 15. pluku zde poznáme dle bílých výložek. Dragoun je zachycen ve standardní polní výstroji, tedy modrého svršku, červených rajtkách s holinami a služební přilbici M1905 pro poddůstojníky. Kolem trupu je patrné řemení a na zádech plechová polní láhev na vodu. U levého boku má jezdec polní šavli M1904 se střapcem. Jeho kůň je plnokrevného plemene, vzhledem ke štíci hlavě možná arabské krve. Střih srsti je opět sportovní, jak ukládaly předpisy koňstva. Vojenský sed jezdce je korektní, kůň vykračuje s klidem a vyrovnaností. Uzdění je plné, s dvojí otěží, poprsní řemen na stabilizaci sedla opět nechybí. Na levé přední straně sedla vidíme sedlovou brašnu na osobní věci a pod sedlem standardní vlněnou podsedlovou deku. Na zadní rozsoše, což je přibližně za hýžděmi jezdce, vidíme sbalenou lůžkovinu a jídelní misku. Celá scéna je zde zachycena se vši realističností a detailem přesně dle stylu autora, poddůstojník dragounského pluku po roce 1900 vypadal přesně takto. Pozadí obrazu nejspíš uvádí polní cestu s krajinným horizontem a oblohou. Signaturu je dobře čitelná a najdeme ji opět v pravém horním rohu, tentokrát jen jméno autora bez datace.

V pořadí pátým malířským počinem Alexandera Pocka je dílo menšího formátu, přesněji o rozměrech 16 x19 cm a je zhotoveno technikou oleje na kartonu. Dílo s názvem *Poručík c. a k. českého dragounského pluku č. 13 „Prince Evžena Savojského“* [9] vzniklo nejspíš po roce 1905, letopočet na obraze však chybí. Soudím tak na základě vzoru dragounské přilbice vzoru 1905, která byla do výstroje zavedena k tomuto roku. Poručík je oděn do polního stejnokroje sestávajícího z modrého svršku a červených rajtek. Poručíka poznáme dle jedné zlaté hvězdy na límci. Klatovský dragounský pluk č. 13 zde určíme dle karmínově červených výložek a stříbrných knoflíků. Přes hrudník má jezdec řemen důstojnické patronašky a na ruku rukavice s vyztuženými chrániči manžet proti oděru. Uzdění je zde standardní, plné,

poprsní řemen nechybí. Nechybí ani sedlová brašna na osobní věci jezdce a lůžkovina na zadní rozsoše sedla. Sed jezdce je opět korektní a dovoluje tak koni plynulý a vznešený pohyb v klusu, v němž je malířem zachycen. Jezdcův kůň je sportovně střížen, jedná se o statnějšího hnědého teplokrevníka s bílými znaky. Celá scéna je patrně situována na polní cestě, tedy v terénu. Pestrá barevnost jezdecké uniformy a vrcholná realističnost s přesností na detail je zde zcela zachována. Díváme se tedy na typického představitele nižšího důstojníka při výkonu služby v sedle. Osobně velmi oceňuji autorův smysl pro zobrazení aktuální dobové módy nošení vousů a jejich stříhů. V tomto případě poručík nosí licousy. Signaturu autora bez datace tentokrát najdeme v levém dolním rohu. Dílo se nachází v soukromé sbírce.

Posledním dílem, kterým se v této kapitole budu zabývat, je akvarel na papíře bez určeného názvu a datace. [10] Vzhledem k materiálním aspektům vyobrazení však nejspíš vznikl mezi lety 1895 a 1905. Malba je ztvárněna jako oválná pasparta o celkových rozměrech 19,7 x 28,6 cm, zachycuje tři rakouské důstojníky jezdecktva a nachází se v soukromé sbírce. Jedná se o prezentaci všech tří typů R-U jezdecktva, zleva doprava: Kapitán husarů, vzhledem ke světle modré barvě svršků, zlatým šňůrám a červenému čáku z řad uherského husarského pluku č. 14, dále kapitána hulánů dle barvy czapky a barvy knoflíků z řad hulánského pluku č. 8 či 11 a nakonec důstojníka, poručíka nebo kapitána, což není z odznaků na límci zcela patrné, z řad dragounského pluku číslo 1;13 či 11, knoflíky jsou zde jasně stříbrné, o odstínu výložek k bližšímu určení pluku však lze jen spekulovat. Na tomto akvarelu zcela věrně vyniká ona pověstná barevnost R-U jezdeckých uniforem a rovněž barevnost děl samotného autora, s jakou ke zobrazování uniforem přistupuje. Povšimněme si detailu zdobení jednotlivých uniforem šňůrami, portami, zíněmi, dracouny a mosaznými plechy, které nám autor velmi detailně předkládá. Toto dílo však na první pohled nemůže být vnímáno jako příliš vysoké umění, tedy alespoň ne oproti autorovu kvalitativnímu standardu. Domnívám se, že mělo mít spíše ilustrační charakter a svým zpracováním spíše připomíná vzhled dobových pohlednic s veselými vojnovými motivy. Dokonce ani realističnost zde nedosahuje takové úrovně, s jakou se u autora běžně potýkáme. Pro příklad méně věrohodných znaků uvedu šavli kapitána husarů, na obraze vlevo. Není zcela jasné, o jaký vzor šavle se jedná. Vzhledem k tvaru koše se zdá jako vzor 1861, který ale v dobách vzniku díla již nebyl ve výzbroji R-U jezdecktva. Může se však jednat i o běžný vzor 1869, který se autorovi nepodařil zobrazit zcela realisticky. Dále je to barva hodnostních odznaků u důstojníků v pořadí druhého a třetího zleva. Barva kovu má být v tomto případě zlatá,

nikoliv stříbrná. Tak, jak hodnost zobrazil autor, by vypadala hodnost příslušníka poddůstojnického sboru – četaře. Poslední patrnou odchylkou je sako kapitána hulánů, na malbě uprostřed. Vykrajované patky kapes a knoflíková léga zde má být opatřena všitou paspulí červené barvy, kterou však autor vynechal.

3 Jezdecká uniforma

Jezdecká uniforma neboli také stejnokroj jezdecktva je vedle uniformy pěchotní či dělostřelecké dalším běžným typem stejnokroje užívaného v rámci pravidelné armády dané země. Uniforma, jak je tomu nejen v armádě, slouží především k rozlišení a udržení uniformity, tedy jakési jednotnosti a celistvosti. Uniforma nám dává jasný a nezaměnitelný sociální profil a určuje naši příslušnost. Nikde na světě, zejména v případě ozbrojených sil, prakticky neexistují, a patrně ani neexistovaly dvě země a dvě armády, které by používaly tutéž uniformu, čímž podporují tvrzení výše, že nemůže vzniknout záměna a jakási národní integrita je zde zcela nesporná.

Jezdeckou uniformu máme dvojího typu, a to polní a vycházkovou. Polní uniforma užívaná jezdecktvem je přizpůsobena službě v sedle, tedy na koni. Tomu z určitých důvodů odpovídá i její provedení. Pro uniformy R-U jezdecktva jsou dominantní dvě barvy, a to krapově červená (z něm. Krapproth, také mořenově červená, jedná se o střední odstín červené barvy) a modrá v různých odstínech od velmi světlé, řekněme chrpové až po velmi tmavou, pruskou modř. Když roku 1914 R-U vstoupilo po sarajevském atentátu na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este do velké války, tehdejší tisk s velkým nadšením psal o tom, jak se armáda R-U vrhá do válečných tažení ve svých tradičních pestrobarevných uniformách. V případě husarských pluků například odstín svršku, spolu s barvou ozdobného šňůrování přímo určoval čísla jednotlivých pluků. V době míru byla variabilita barev přirozeně větší, textilní průmysl nebyl tolik zatížen válečnou výrobou, před rokem 1914 byly proto jezdecké pluky jednotnější v odstínech, naopak ve válečném stavu bylo třeba čerpat z jakýchkoliv dostupných zdrojů pro výrobu uniforem, a tak se běžně stávalo, že ač modrá musela být opravdu modrá, jak plynulo z ustrojovacích předpisů, konkrétní odstín nebylo možné dodržet pro všechny příslušníky daného pluku.

Na přelomu 19. a 20. století se ještě stále používaly převážně přírodní materiály, zejména vlna, len a směsi s příměsemi jiných textilních vláken, jako například měďnaté či viskózní vlákno, které však nebylo ještě tolik rozšířené a v případě uniforem se vedle nákladnějšího hedvábí, které si většinou mohli dovolit jen důstojníci, používalo převážně jako podšívkovina. Mezi další materiály, které byly běžnou součástí při výrobě jezdeckých uniforem dále patří kůže – hovězí a vepřové usně, kožešina, zejména ovčí, kovy a jejich slitiny, jako například měď, zinek, hliník či mosaz, u nákladnějších uniforem pak najdeme i zlato či stříbro. Základními součástmi takové polní uniformy jsou jezdecké nohavice neboli

rajtky, které v dobách R-U vycházely ještě z klasického, takzvaného jodhpurského¹⁰ střihu. Tento střih je typický velmi nápadným vyboulením nebo chceme-li rozšířením, přibližně od pasu ke koleni, což jezdcí v sedle poskytuje větší rozsah pohybu v kyčlích a stehnech a komfort při nošení ve službě nežli soudobé jezdecké kalhoty přiléhavého a poněkud těsného střihu. Od kolene ke kotníku pak těsně přiléhají k holeni, tato část bývá zpravidla opatřena rozparkem, který se buďto zapíná na knoflíky či zavazuje tkanicemi. Toto je úprava pro snazší nošení nohavic v jezdeckých holínkách, do kterých by se jinak hůře obouvalo a nohavice by se v nich krčily. Na spodní části nohavic často rovněž najdeme přišitá poutka, která se provlékají pod chodidla a zajišťují, aby se nohavice nevyhrnovaly z bot. Pro jezdecké kalhoty je dále typické vypodšití kůží, a to v oblasti sedu a kolen, což jsou z hlediska jakékoliv práce v sedle nejnamáhanější partie a v důsledku pravidelného odírání textilního materiálu zde hrozí nevyhnutelné prodření, zejména na rajtky je tedy v případě jezdecké třeba nahlížet jako na spotřební součást oděvu. Kožené vypodšití však životnost kalhot značně prodlouží.

Pro mužstvo a řadové poddůstojníky byly určeny rajtky krapově červené barvy. Důstojníci a poddůstojníci však nosili i rajtky černé či modrošedé barvy, popřípadě rajtky z jemné jelení kůže. Následuje sako, pro nošení v teplejších podmínkách, u jednotlivých typů jezdecké označované odlišnou terminologií, o tom však až v samostatných kapitolách. Především sako určuje příslušnost k typu vojska, pluku či hodnostnímu sboru, je totiž opatřeno výložkami a knoflíky, popřípadě šňurami či jinými komponenty v barvách pluků a hodnostním označením, které ukazuje na pozici nositele v armádní hierarchii. Jezdecké sako musí být velmi přesně střižené, stejně tak i umístění švů, zejména těch ramenních, zde hraje velmi nezanedbatelnou roli. Jezdec je v sedle totiž přirozeně pohybově aktivní a během práce s otěží či zbraní je nežádoucí, aby se sako na jezdcově trupu zvedalo zároveň s každým zvednutím paže. Sako se zapíná na konkrétní počet knoflíků uspořádaných v jedné řadě jdoucí středem. Rukávy jsou opatřeny manžetou a knoflíkem v barvě pluku, popřípadě portou, ozdobným vykrojením či rakouským, někdy též maďarským uzlem, tedy ornamentálně pojatým uzlem z pletených zlatistých či stříbřitých šňůr plasticky našitých na rukávu. Límeček saka je stojatý, pokrytý výložkovým sukrem opět v barvách pluku a z každé jeho strany jsou nošeny hodnostní odznaky, v případě R-U armády převážně hvězdy. Na výložkové sukno límečku se pak v případě některých hodnostních stupňů dále našívala ještě porta coby lemovka a doplněk pro hodnostní odznaky. Límeček byl často silně vyztužený a

---

¹⁰ Jezdecké kalhoty jihoasijského stylu, pocházející přesněji z indického subkontinentu z města Džódhpuru ze státu Rádžasthán

z toho důvodu pod ním vojáci nosili vlněný nákrčník, kterým předešli podráždění kůže v oblasti krku, a kromě toho jím byl límec zevnitř podepřen a lépe držel tvar. Upínal se prostou přezkou za krkem, některé modely byly vybaveny i zapínáním ke košili, což znemožnilo svévolné otáčení nákrčníku okolo krku.

Vcelku charakteristickým komponentem R-U jezdecké uniformy je kalounový (kaloun je synonymum pro šňůru či prýmek) nárameník s posuvkou [11], na saku umístěn na levém rameni. Jakožto posuvka zde bývá použit proplétaný uzel s dutým středem, slangově též známý jako turban¹¹, jímž se dá volně posouvat po celé délce nárameníku. Praktické využití je však v tomto případě sporné, neboť uzly z rodiny turbanů mají obvykle spíše dekorativní využití¹². Na jedné straně byl nárameník pevně přišitý, na straně druhé uchycen knoflíkem. Setkáváme se však i se saky, kde nárameník posuvkou není opatřen. Knoflíky na jezdeckých uniformách byly odlévány ze slitin měkkých kovů do potřebných tvarů a povrchově upravovány leštěním či pokovováním. Jak již zmiňuji v textu výše, byly buďto stříbrné či zlaté barvy, dle čísla jezdeckého pluku. Setkáváme se buďto s tvarem pravidelné polokoule menšího průměru, přibližně jednoho centimetru anebo zploštělé polokoule většího průměru, přibližně dvou centimetrů. Na hmotnost slitiny použité na výrobu knoflíků nebyl stanoven přesný etalon, průměry a hmotnosti se lišily dle dostupných technologií a citu jednotlivých výrobců. Knoflíky na některých uniformách měly na svém středu plasticky umístěné číslo pluku. Na levé straně hrudníku, přibližně na úrovni první knoflíkové dírky bývaly rovněž horizontálně našity tenké šňůrky, jen o něco silnější než běžná krejčovská nit, které sloužily k věšení vyznamenání na sako uniformy.

Další součástí jezdecké uniformy je kabátec, tentokrát nošený spíše v chladnějších podmínkách, spolu se sakem. Od saka uniformy se příliš neliší, nejspíš nejvýraznějším rozdílem je objem materiálu, neboť oproti saku, které působí spíše subtilním dojmem je kabátec podšitý ovčí kožešinou, stejně tak límec, který je jí rovněž ošitý, a i manžety jsou v tomto případě olemovány rounem. Dále zde u některých typů kabátců najdeme zapínání uspořádané do dvou řad. Pokud si to počasí přímo nežadá, popřípadě mimo bojové nasazení, kdy není kabátec oblečen, nosí se zavěšený přes levé rameno za pomoci soustavy šňůr, které jsou opatřeny ozdobnými uzly, z jedné strany zakončenými okem a ze strany druhé poměrně masivní opletenou olivkou válcového tvaru, přičemž obojí pak slouží jako zapínání. Je-li

---

¹¹ Slangové označení pro jinak známější námořní uzel. Jedná se o dekorativní uzel s proměnným počtem propletených pramenů tvořících uzavřenou smyčku.

¹² George Russell Shaw, *Knots: Useful & Ornamental*, New York 1933, s. 61

kabátec oblečen, omotají se šňůry přes límec okolo krku a po zapnutí jej stáhnou ke krku pro lepší izolaci proti chladu. Na předním dílci kabátu pak obvykle najdeme dvě kapsy opatřené vykrojenou patkou.

K uniformě patří rovněž kožené rukavice, a to zejména jako ochrana proti oděru kůže rukou otěžemi.

Nelze opomenout ani polovysoké až vysoké jezdecké boty z černé kůže. Mohou být opatřeny podbitím, hřeby či podkůvkami a zpravidla se nosí spolu s ostruhami, které odnepaměti reprezentovaly postavení bojovníka. V dobách středověku například obdržel vazal pasovaný na rytíře ostruhy jakožto symbol svého pasování, i skrze tento exkurz do historie lze usoudit, že služba u jízdních vojsk byla opravdu prestižní záležitostí.

Košile, nošené pod sakem, bych snad zmínil jen v souvislosti s odepínacími límci, které byly na počátku 20. století stále módní a nebyly tedy pevnou součástí košile, jak je tomu dnes. Pod uniformou se košile nosila zpravidla bez límců, které byly škrobené, tedy tuhé a překážely by tak stojatému, už tak dosti pevnému límci saka. Tak tomu bylo zejména v případě důstojníků a vyšších poddůstojníků, řadoví vojáci nosili košile bez límců běžně, límce byly totiž poměrně drahé a většinou si je tak nemohli vůbec dovolit.

Tolik obecně k uniformě polní a nyní bych rád věnoval pár řádků uniformě vycházkové.

Sako zde zůstává stejné jako u uniformy polní, v případě vyššího ranku však mohl dotyčný mít saka dvě a víc, přičemž to zachovalejší či ušité z ušlechtilějších materiálů mohl používat do společnosti jako stálou součást vycházkové uniformy. Na saku vycházkové uniformy se pak často nosila i vyznamenání či jiná ocenění, například za odsloužená léta či významné počiny, které voják během aktivní služby obdržel. Jezdecko bylo elitní složkou armády, což s sebou přinášelo i určitou prestiž a z toho důvodu v jeho řadách často sloužili šlechtici, kteří pak na saku vycházkové uniformy nosili i různé řádové dekorace spjaté s jejich titulem.

K vycházkové uniformě pak rovněž náležely bílé rukavice, obvykle z jemné jelenice či jehnětiny. V chladnějším počasí pak vojáci oblékali mohutný vlněný mantl neboli kabát tmavé barvy. Byl rovného střihu s dvouřadým zapínáním, dvěma řadami po šesti kulatých mosazných knoflících, opatřen obvykle jedním zádočným rozparkem. Na přední části byly také dvě patkové, uvnitř prostřižené kapsy, přičemž tou levou se obvykle provlékala vycházková šavle. Manžety byly široké. Vnější linie střihu byly obšity v barvě pluku, stejně jako u saka. Na límci, tentokrát ležatém, byly výložky, opět v barvě pluku. Důstojníci nosili výložky sametové s knoflíkem, poddůstojníci a mužstvo pak vlněné bez knoflíku. V případě

kalhot nastává výraznější změna opět spíše u uniforem důstojníků a délesloužících poddůstojníků, kteří mimo službu mohli nosit salónní kalhoty rovného střihu černé barvy, zvané též *Salonbeikleider*, po bocích nohavic opatřené červenou paspulí neboli lampasem, jehož šířka se odvíjela od hodnosti. K těmto kalhotám vojáci obouvali obvykle kotníčkové šněrovací boty z černé kůže, popřípadě kotníčkové boty bez šněrování s pružnými vsadkami po stranách, zvaná perka, oboje s ostruhami i bez.

Pokrývky hlavy tvoří poměrně výraznou součást jezdecké uniformy a lze je pokládat za atribut daného typu jízdního vojska, a to především z důvodu nápadného provedení, barevnosti a rozmanité dekorativnosti, které jsou opět nezaměnitelné. Pokrývky hlavy lze obecně rozdělit na dvě kategorie, a to na polní a vycházkové.

Jakožto polní pokrývky se rozumí přilbice, které jezdci nosí buďto v bojovém nasazení, anebo během přehlídek či jiných vojenských ceremonií, kde oblékají plnou výstroj. Každému typu jezdeckému opět přísluší konkrétní a specifická přilbice, k jejichž provedení se vyjádřím v následujících kapitolách, kde je podrobněji popíšu.

Dekorativnost a bohatost přileb se opět liší v závislosti na hodnosti. Vycházkovým pokrývkám hlavy rozumíme jako čepicím, které se nosí mimo nasazení či aktivní službu. V případě poddůstojníků a mužstva byla obvyklým typem pokrývky tzv. *lagermütze* neboli vlněná táborová čepice krapově červené barvy. Čepice byla buďto bez štítku, jako například lodička, anebo s krátkým měkkým štítkem, který bylo možné zasunout za sepnuté ušní chrániče. Na čelní straně byla opatřena dvěma knoflíky a nad nimi pak tzv. jablíčkem, též *Röschen* z mosazného plechu s monogramem panovníka, tedy buďto FJI v případě císaře Františka Josefa I. anebo později s monogramem K odkazujícím na posledního císaře R-U, Karla I.¹³ Důstojníci a vyšší poddůstojníci pak nosili poněkud formálnější čepici zvanou képi [12] s tvrdým dýnkem válcového tvaru potaženým jemnou vlněnou tkaninou černé barvy. Čepice byla opatřena pevným lakovaným štítkem a zdobena zlatistou šňůrou po obvodu, dále koženým řemínkem s přezkou, knoflíkem v barvě příslušného kovu a rovněž jablíčkem, které však zde nebylo z prostého mosazného plechu, jak tomu bylo u modelů pro mužstvo, nýbrž bylo opletené zlatým dracounem¹⁴ se středem z černého sametu, kam byl opět zasazen monogram panovníka, tedy FJI či K a byl zhotoven rovněž z dracounu¹⁵.

---

¹³ Pernes, viz. (pozn. 4)

¹⁴ Dracoun neboli také leonská nit je příze ovinutá tenkým kovovým drátkem, sloužící k dekorativnímu použití, například pro výrobu ozdobných šňůr, střípců či lemůvek

¹⁵ Anton Schenek, *Naturfaselexikon*, Deutscher Fachverlag, Berlin 2001

Podšívky těchto vycházkových kěpi byly obvykle zhotoveny z přírodního či umělého hedvábí, dle přání a možností majitele. Podoba kěpi se napříč časem měnila a stejně jako střih uniforem podléhala proměnám módy. Před rokem 1900 měla spíše nižší střechu a kóničtější tvar, po roce 1900 se naopak střecha zvyšovala a v popředí zájmu byl tvar pravidelného válce. Největší oblibě se nejspíš dostalo střihu pravidelného válce se středně vysokou střechou, známého jako *Belvedere*.

Celou uniformu pak doplňovaly výstrojní součásti, které dotvářely dojem z celé uniformy. Patří sem především šavle, v tomto případě jezdecké. Během trvání R-U monarchie se jednalo převážně o tři dominantní modely, a to model 1861, 1869 [13] a 1904. Všechny tři modely byly vyráběny ve dvou variantách, a to pro mužstvo a pro důstojníky.

Varianta pro mužstvo byla jednoduché koncepce, převážně bez zdobení, naopak varianta pro důstojníky, ač sestávala ze stejných částí jako model pro mužstvo, tedy niklované garnitury¹⁶, rukojeti a čepele, byla o poznání dekorativnější. Záštitka šavle bývala bohatě prořezávaná a zdobená florálními a obecně vegetabilními motivy. Některé modely, zhotovené na zakázku dle přání zákazníka, měly koš zdobený motivy například sv. Jiří bojujícího s drakem či sv. Barbory, a to z důvodu, že oba zmínění světci jsou známí jako patroni jízdnic vojsk. Během své praxe jsem se setkal i se zdobením v podobě rodových erbů, hesel, monogramů či hodnostních korunek, byl-li majitel šavle šlechtického původu.

Dále je možné setkat se i se zdobením v podobě státního znaku habsburské monarchie, tedy orlice na prsou nesoucí štít rodu Habsburg-Babenberg-Lothringen¹⁷. Rovněž čepele šavlí, obvykle jednostranně broušené, bývají bohatě zdobené. Setkáváme se s provedením ve velmi nákladné damaškové¹⁸ oceli, dále pečlivě zdobené rytím či leptem. Lze se setkat opět s motivy vegetabilními, rodovými erby, jmény či osobními motty majitelů.

Sám jsem se před lety ve své sbírce těšil z šavle modelu 1869, jejíž původní majitel byl hrabě Ernst Leopold Seilern und Aspang (1878-1927), která byla zdobená způsobem popsáním výše, damaškovou čepelí, korunkou v ranku hraběte a rodovým erbem Seilern und Aspang¹⁹. Rukojeti těchto šavlí bývají z dubového dřeva potaženého kůží z exotických druhů ryb, například bílého rejnoka, a ta je pak k rukojeti upnuta obtáčeným ocelovým drátem.

---

¹⁶ V případě šavle se garniturou rozumí soubor dílů tvořící její koš neboli záštitu, tedy tu část, obvykle kovovou, která chrání dlaň a prsty před sečnými výpady

¹⁷ Vládnoucí generace císařů v dobách R-U pocházela právě z tohoto šlechtického rodu

¹⁸ Proslulý druh velmi pevné a houževnaté oceli, při jejíž výrobě jsou kovářsky svářeny jednotlivé vrstvy, čímž vzniká velmi působivá kresba

¹⁹ Rakouský šlechtický rod, od roku 1712 v hraběcím stavu

Délka těchto šavlí bývá zpravidla rozdílná, a to především vzhledem k různým délkám čepelí, obvykle se však pohybují okolo 100 cm. Šavle bývala nošena v celoocelové pochvě, zakončené botkou, aby se během chůze s šavlí u boku nepotloukla o tvrdé povrchy, opatřené dvěma objímkami, pevným závěsným kroužkem a poutkem, prostřednictvím kterých se šavle upínala k závěsníku, který byl součástí opasku nošeného pod sakem.

Pro mužstvo byl určen závěsník služební, vyrobený z kůže, s běžnými ocelovými přezkami, bez dalšího zdobení.

Závěsník pro důstojníky [14] byl dvojího typu, a to služební a salonní. Oba byly vyrobeny z kůže červené barvy, zdobené povrchem vytkávaným zlatistou nití. Závěsné řemínky služebního modelu měly přezky, šavli na něj tedy bylo třeba uvázat na pevně, kdežto závěsník salonní byl namísto přezek vybaven karabinami, šavli tedy bylo možné kdykoliv pohodlně odepnout. Na šavlicích se jakožto ozdoba dále nosil štrápec, též se setkáme s názvem *portepée* [15] a jde pramen visících šňůr.

Mužstvo nosilo štrápce kožené, důstojníci a vyšší poddůstojníci pak štrápce tkané, obvykle z hedvábí či jiných ušlechtilých materiálů. Byly zlaté barvy, měly sametový střed a nad svazkem pramenů byly opatřeny vetkaným R-U státním znakem, tedy orlicí na straně jedné a monogramem panovníka na straně druhé. Předpis udával nošení šavle u levého boku.

Další, umělecko-řemeslně impozantně zpracovanou výstrojní součástí, tentokrát výhradně pro důstojníky, je patronaška [16] neboli kartuše na náboje o velikosti asi 10x20 cm. Jedná se o kovovou schránku povrchově zdobenou zlacením a stříbřením. Její korpus je stříbřený se zlacenou obrubou provedenou jako popínavá rostlina. Otvírá se víkem, nepravidelně vykrajovaným, které je na svém středu opatřeno zlaceným, opět R-U státním znakem. Po bocích kartuše je proveden plastický reliéf zobrazující praporec, polnice, šavle či dělové koule. Uvnitř je patronaška podšita červenou kůží. Nosí se na koženém řemenu s povrchem vytkávaným zlatistou nití s rytými stříbřenými přezkami, na pravé ledvině přes levé rameno, na kterém se podvléká pod výše zmíněný kalounový nárameník, jak opět udával předpis. Můžeme se setkat i s modely, které nejsou pouze stříbřené, nýbrž jsou zhotoveny ze stříbra. V takovém případě jsou opatřeny platným puncem. Osobně jsem se ve svém bádání setkal s provedením v ryzosti 800/1000 a puncem v podobě hlavy bohyně Diany, kterými se v době R-U opatřovalo drobnější stříbrné zboží.

Toto všechno jsou nezbytné součásti výstroje či ústroje pro zprostředkování úvodu do problematiky jezdeckých uniforem. Většinu výše zmíněných součástí se budu v dalších kapitolách věnovat podrobněji, z hlediska konstrukce a dekorace.

4 Reorganizace kavalerie po roce 1866 – proměna jezdeckých uniforem

Na samém počátku této výrazné reorganizace válečného jezdeckva stála Prusko-Rakouská válka vedená roku 1866 mezi Pruským a Italským královstvím a jejich spojenci na straně jedné a Rakouským císařstvím na straně druhé. Šlo o spor, jehož výsledkem mělo být dominující postavení jedné ze stran v rámci německého spolku. Po Napoleonských válkách se Prusko stalo velmi silnou evropskou velmocí usilující o hegemonii, tedy nadvládu v celém Německu, což se poněkud přičilo rakouským zájmům, jejichž snahy o uspořádání členských zemí uvnitř spolku mělo spíše federativní tendence. Tento spor zanedlouho vyústil právě v Prusko-Rakouskou válku, jejíž výsledkem byla porážka Rakouského císařství, podepsání Pražského míru, tedy mírové smlouvy z 23. srpna 1866, která válku de facto ukončila. Vedle dalších dílčích důsledků došlo k vyloučení Rakouska ze Společenství německých států a následnému vzniku R-U, přesněji 8. června 1867. Tolik ke stručnému úvodu do politických okolností té doby, které předznamenaly onu reorganizaci, o níž bude tato kapitola pojednávat.

Jak už zaznělo výše, nesporně nejvýraznější změnou na uniformách rakouského jezdeckva byla barevnost, která byla k roku 1867 unifikována pro veškeré jezdeckvo, a to je samý počátek tradičních R-U červeno modrých stejnokrojů. I navzdory stále vzrůstajícímu trendu zavádění zemitějších barev pro vojenské stejnokroje v jiných evropských velmocích si R-U neostyšně zachovalo pestré uniformy, obzvláště v řadách jezdeckva, na které bylo nahlíženo jako na elitní a tradice zde byla silnější nežli zdravý rozum. Obecně se traduje že lpění na tradicích bylo pro jezdeckvo vcelku typickou vlastností, a to zejména proto, že v jeho řadách sloužilo mnoho konzervativců – šlechticů a starších veteránů z předchozích válek vedených na evropském kontinentu.

Před rokem 1866 nebyla barevnost jezdeckých uniforem jednotná. Uniformy daného typu jízdního vojska se od sebe lišily nejen výzbrojí či způsobem boje, nýbrž i barvou uniformy. Obecně lze říct, že se uniformy rakouského jezdeckva od Napoleonských válek příliš nezměnily, v 60. letech 19. století na ně tedy mohlo být nahlíženo jako na zastaralé či historizující a do značné míry i nepraktické, což tedy částečně přetrvalo až do roku 1915. Sestávaly totiž z většího množství součástí a dekorativního materiálu. Šňůry, uzly či epolety se v poli beze sporu špatně udržovaly a postupem času začaly pozbývat i svého pomyslně slavnostního účelu. K roku 1866 byly zrušeny všechny kyrysnické pluky, jejichž příslušníci

nosily uniformy sestávající z bílých svršků a modrých kalhot. K jejich zrušení došlo především na základě jejich způsobu boje, který spočíval v disponování ve velkých formacích, a tedy i horší obratnosti či pohyblivosti, což bylo vzhledem k technickému pokroku v oblasti válčení nežádoucí. Do roku 1860 dokonce byl jejich předepsanou výstrojnou součástí kyrys, tedy ocelová plátová ochrana trupu, který však byl v důsledku velkého vývoje přesnosti a kadence palných zbraní shledán jako neúčinný a byl tedy z výstroje odstraněn. Ocelová přilbice s vysokým hřebenem, kterou kyrysníci a dragouni tehdy nosily, byla tatáž, již používaly R-U dragouni až do První světové války a i přesto, že byla několikrát přepracována prakticky došlo jen k drobným změnám jejího vzhledu.

Dragouni se v důsledku zrušení kyrysnických pluků stali jediným těžkým jezdeckým v R-U armádě. Do roku 1866 nosili červeno-zelené uniformy a rovněž přilbu s hřebenem, jak zmiňuji výše. Jejich výzbroj zůstala zachována, i nadále tedy byli vyzbrojeni šavlí a karabinou, tedy krátkou jezdeckou puškou.

Uniforma hulánů byla před rokem 1866 rovněž kombinací zeleno-červené barvy, stejně jako uniformy dragounů. V případě hulánů však tento vzhled uniformy vycházel z tradičního stejno kroje typického pro tento druh lehkého jezdeckva. Bylo však možné setkat se také s bílými svrškem, po vzoru jednotek dislokovaných v Itálii, v rámci severních armád však byly nepředpisové. Na první pohled bychom takřka totožnou uniformu našli i v dobách Napoleonských válek či během revoluce roku 1848. Ke změně došlo na svršku uniformy, který již nebyl střižen jako frak, nýbrž jako kratší zbrojní kabátek či prostě sako, chceme-li, tedy bez šosů²⁰.

Jakožto pokrývku hlavy huláni nosili tradiční přilbice s hřebenem hranatého tvaru, která se s jistými úpravami principiálně rovněž zachovala až do První světové války, stejně jako helmice dragounská. Změnila se však jejich výzbroj, a tedy i způsob boje. Huláni byli jízdní kopiníci, z čehož plyne, že byli vedle šavle vyzbrojeni také kopím. To jim však bylo, opět vzhledem k pokroku na poli válčení po roce 1867 odebráno a vytratil se tak i jejich tradiční způsob boje. Kopí bylo nahrazeno jezdeckou karabinou a huláni se tak prakticky nikterak nelišili od dragounů.

Neboť byla pro husarské uniformy již od 18. století charakteristická bohatá šňůrová dekorace, na první pohled se po roce 1867 změnila patrně nejméně, a to i proto, že mnoho

---

²⁰ Viz. Bezděkovský (pozn. 6)

pluků před rokem 1866 bylo oděných vedle zelené, právě do modrých odstínů, dominantní barvy pozdějšího R-U jezdeckva. Oproti R-U, kde veškeré jezdeckvo nosilo jednotné kalhoty krapově červené barvy však před rokem 1867 existoval pouze jediný pluk vybaven takovými kalhotami, a to husarský pluk číslo 14 hraběte Pálffyho²¹. I u husarů bylo možné setkat se s bílými svršky, stejně jako u hulánů, po vzoru jednotek sloužících v Itálii.

Po roce 1867 byl dále zrušen do té doby pro husary typický ozdobný pás z přízí, uzlů a střapců. Zrušeny byly také jezdecké boty na holeni vykrojené do srdcového tvaru a zde obšité ozdobnou šňůrou. Zrušen byl dále nízký kalpak, pokrývka hlavy válcového tvaru zhotovená z kožešiny. Vedle kalpaku však i před rokem 1867 bylo běžně nošeno čáko, válcová pokrývka se štítkem a vysokou střechou. To bylo zachováno i po roce 1867, pouze s rozdílem, že bylo zmenšeno a chochol ze slepičího peří v barvách habsburské monarchie byl nahrazen chocholem z koňských žíní.

Roku 1869 byl do výzbroje zaveden nový typ jezdecké šavle, a to právě vzor 1869, který postupně nahradil starší vzory 1858 a 1861. Šavle vzoru 1869 vcelku rychle rostla na popularitě a stala se tak patrně nejoblíbenější rakouskou jezdeckou šavlí. Dalo by se říct, že přežila svou dobu, neboť byla hojně užívána i po roce 1904, kdy byl zaveden nový typ šavle.

V případě palných zbraní mohli jezdcí pomalu začít odkládat nabíjčky na usazování kulí a prachu v hlavních svých pušek. Perkusní pušky a pistole byly totiž postupně nahrazovány opakovacími zbraňovými mechanismy, k jejichž největšímu rozmachu došlo v případě R-U od poloviny 80. let 19. století, kdy byla do výzbroje zavedena opakovací puška systému Mannlicher, inovativní a průlomový systém opakovacího nabíjecího mechanismu palných zbraní pojmenovaný po konstruktéru Ferdinandu Mannlicherovi, sériově vyráběn zbrojovkou Steyr Mannlicher od roku 1895.

Co se týká formování jezdeckých pluků po roce 1867, na dragounské pluky přešla po reorganizaci pořadová čísla původně pluků kyrysnických. Došlo tedy k jakémusi sloučení. Pro představu uvedu příklad. Dragounský pluk číslo 12 vznikl reorganizací kyrysnického pluku číslo 12, a tak dále.

V případě hulánů a husarů byla praxe obdobná, zde však vznikaly i pluky nové, a naopak některé původní pluky vzniklé za dob Rakouského císařství po roce 1867 zanikaly,

---

²¹ Viz. Bezděkovský (pozn. 6)

respektive nebyly reorganizovány a obnoveny. V případě hulánů se jednalo například o pluky číslo 9 a 10.

Každý jezdecký pluk měl svého čestného majitele, obvykle vysokého šlechtice známého jména, což vycházelo z historické tradice, kdy dotyčnému šlechtici daný pluk skutečně patřil, tedy jej spravoval, cvičil, zbrojil a šatil z vlastních prostředků. Pro příklad bych opět uvedl C. a K. moravsko-slezský dragounský pluk č. 12, jehož majitelem byl ruský velkokníže Nikolaj Nikolajevič. Majitelé pluků se však napříč časem měnili, stejně jako jejich velitelé, dislokace, velitelství či sídla odvodových okresů.

Rakousko-Uherské jezdecko po roce 1867 sestávalo z patnácti dragounských, šestnácti husarských a třinácti hulánských pluků. Pro úplnost rovněž uvedu, že v době míru sem de iure nikoliv de facto patřily rovněž jezdecké pluky zeměbrany neboli landwehru, a to z oblasti Předlitavska, kam spadalo šest hulánských zeměbraneckých pluků, 1. jezdecký tyrolský střelecký pluk a 1. jezdecký dalmatský střelecký pluk. Z oblasti Zalitavska sem patřilo 10 zeměbraneckých husarských pluků.²²

Každý pluk byl dále dělen na dva diviziony po třech eskadronách, přičemž jedna eskadrona měla čtyři jezdecké čety a každá četa pak ještě tři jezdecké hlídky.

Od roku 1912 pak byly některým jezdeckým plukům přidělovány navíc kulometné oddíly z důvodu zvýšení palebné síly.

Štáb pluku se v mírovém stavu skládal z třidvaceti mužů, jedenácti důstojníků a pětadvaceti koní. Velitelství divizionu pak mělo šest mužů, dva důstojníky a dvanáct koní. Tyto údaje se však badatel od badatele liší. Eskadrona pak byla složena ze 166 mužů, pěti důstojníků a 149 erárních a sedmi soukromých koní. Údaje pro válečný stav pak uvádějí 180 mužů a 180 koní, což je tvrzení, na kterém se badatelé naopak převážně shodují.

Jezdecké pluky pak měly i náhradní eskadrony o třidvaceti mužích a čtyřech důstojnících. Tento kádr pak zajišťoval i výcvik služebních koní.

Každý pluk měl dále pionýrskou četou a telegrafní hlídku. Stav takové pionýrské čety v době míru byl jeden důstojník, jeden důstojnický sluha, tři poddůstojníci, dvacet mužů a dvacet pět erárních koní.

Ve válečném stavu, tedy v případě mobilizace ozbrojených sil pak měl každý jezdecký pluk 44 důstojníků, 1260 mužů a 1250 koní.

V závislosti na informačních zdrojích, které se různí, bylo k roku 1914 nasazeno mezi 366-425 jezdeckých eskadron. Z celého jezdeckta bylo utvořeno jedenáct jízdních

---

²² C.a K. armáda, *Schematismus Rakousko-Uherské armády 1908*,

divizí po dvou jezdeckých brigádách, které se dále dělily na dva jezdecké pluky, včetně jízdního dělostřelectva.

Výše uvedeným způsobem bylo zformováno celkem 44 jezdeckých pluků, ty zbývající pak byly po eskadronách rozřazeny k pěším plukům, kde zajišťovaly průzkumnou a kurýrní službu.²³

---

²³ Viz. Pernes, Křížek, Dolejší et al. (pozn. 4)

5 Uniformy dle typu jízdního vojska

V následující části se budu věnovat jednotlivým typům R-U kavalerie, tedy dragounům, hulánům a husarům [17], jimž budou věnované jednotlivé podkapitoly a u nichž se zaměřím na podrobnější popis jednotlivých součástí uniformy a výstrojních doplňků. Výsledkem jednotlivých podkapitol pak bude ucelený přehled o daném jízdním vojsku a zároveň jakýsi rámeček dat vykreslující přesnější pohled na jezdecké uniformy tak, jak v dobách R-U skutečně vypadaly.

Podkapitoly pojednávající o jednotlivých druzích kavalerie jsou vždy doplněny tabulkou, která podává barevnou realitu uniform příslušících jednotlivým jezdeckým plukům, jedná se tedy o jakýsi klíč či přehled indicií na základě nichž od sebe jednotlivé pluky byly odlišeny. Tabulka rovněž obsahuje záznamy o dislokacích, tedy umístění daného pluku v rámci členských zemí R-U. Tyto informace jsou uvedeny k mírovému stavu roku 1914, tedy před vypuknutím První světové války. Jednotlivé země jsou zde nazvány tak, jak je známe dnes a pro snazší orientaci pak opatřeny mezinárodní zkratkou země, uvedenou v závorce, ve které se nacházejí. Tento způsob záznamu jsem zvolil především proto, že původní, tedy německé názvy obcí by i vzhledem k územním změnám politické geografie mohly být pro čtenáře poněkud matoucí.

5.1 Dragouni

Dragouni [18], jakožto jediní, reprezentovali v armádě R-U těžké jezdeckvo a byli to příslušníci jezdeckva svým výcvikem po sesednutí z koně připraveni bojovat jako pěchota. Dragounských pluků bylo celkem patnáct a byly od sebe odlišeny barvou výložek a barvou kovu knoflíků, viz. Tabulka č. 1. V dragounských plucích sloužilo nejvíce příslušníků české národnosti. Na území naší země se i z toho důvodu nacházejí četné pozůstalosti a poměrně rozmanitý materiál ke zkoumání tohoto typu jezdeckva, často po našich vlastních předcích.

Dragounská uniforma byla ze všech uniform R-U jezdeckva nejméně zdobná, a tedy i nejvíce podobná uniformě pěchotní. Skládala se ze saka, též waffenrocku, obvykle světlejší chrpově modré barvy, je však možné setkat se i s odstíny tmavšími. Sako bylo opatřeno šesti kovovými knoflíky uspořádanými na střed předního dílu do jedné řady. Knoflíky byly spíše větší, o průměru asi dvou centimetrů. Byly spíše plošší, lehce konvexně vyklenuté, v barvě příslušného pluku, tedy mosazné či niklované. Tyto knoflíky v počtu šesti dále nejdeme na zdobně vykrajovaném zádovém rozparku. Menší knoflíky, o průměru asi jednoho centimetru pak najdeme na rukávech, přesněji nad rovnými manžetami, které jsou provedeny v barvě

příslušného pluku, popřípadě dále zdobené portou, stříbrnou či zlatou, stejně jako tuhý stojatý límec, na který pak ještě patří hodnostní hvězdy, stříbrné či zlaté barvy. V případě řadových dragounů pak zůstává límec bez hodnostních odznaků. Na vnitřní straně límce bychom pak našli háček ke spojení obou stran límců k sobě, což napomáhá k udržení tvaru. V barvě pluku jsou pak ještě obšity všechny vnější linie střihu saka. Levé rameno saka bylo opatřeno kalounovým nárameníkem, kalounem se zde rozumí hranatá šňůra pletená ze zlacených nití, popřípadě šňůra vlněná. Nárameník byl z jedné strany rovněž přichycen knoflíkem menšího průměru.

Kabát nošený dragouny, též *pelzrock*, byl zhotoven v tomtéž barevném provedení. Zapínal se na dvě řady po osmi knoflíčích, stejných jako u saka, opět v barvě pluku. Počet knoflíků se však napříč dobou lišil. I manžety zde byly opět rovné, v barvě pluku, případně ozdobeny portou. Kabát byl podšitý kožešinou a také límec, tentokrát ležatý, byl obšitý rovněž kožešinou. Přední díl byl opatřen dvěma patkami kapes, které byly rovněž opatřeny obšitím v barvě pluku. Mimo zteč se kabát nosil po vzoru husarů přes levé rameno a zapínal se pomocí zlatisté hranaté či vlněné šňůry buďto okolo ramene či v podpaží. I *pelzrock* byl opatřen kalounovým nárameníkem na levém rameni.

Z důvodu, že byl pro veškeré jezdecktvo zaveden jednotný typ vlněných jezdeckých kalhot krapově červené barvy, jimi byli vybaveni i dragouni.

K rajtkám nosilo mužstvo a poddůstojníci nízké, důstojníci naopak vysoké kožené holínky černé barvy s ostruhami.

Jakožto pokrývku hlavy dragouni nosili plechové přilbice, nejvíce známé pod označením M1905 [19]. Roku 1905 byl totiž zaveden odlehčený model této přilbice s oválným průměrem, do té doby se používal původní rakouský vzor známý pod označením M1850. Přilbice byly napříč trváním R-U monarchie několikrát přepracovány, jejich podoba se však nikdy zásadně nezměnila. Přilbice měla korpus z černě lakovaného povrchu s mosaznou garniturou. Byla opatřena velmi nápadným vysokým hřebenem, který určoval hodnostní sbor. Mužstvo mělo hřebem hladký, pouze černě lakovaný, poddůstojníci stejně tak, ovšem po obvodu byl již opatřen zlaceným lemováním. Důstojníci měli hřeben nejzdobnější, byl celý zlacený a po obou bocích byl opatřen velkolepým raženým reliéfem lva bojujícího s hadem, možná drakem, o čemž se vedou spory. Drak je však dle mého názoru pravděpodobnější, neboť název „dragoun“ má návaznost právě na tyto mytologické tvory, tedy draky. Souboj lva s hadem zde může odkazovat na válku či soupeření dvou mocností. Na hada bývá pohlíženo jako na něco zákeřného a zlého, čemuž je zde jako lepší protiklad stavěn udatný lev, připravený hadovu hrozbu odvrátit. Český sochař, Emanuel Max

roku 1861 vytvořil v Praze klasicistní Pomník padlým u Solferina a Melegnanu, na němž najdeme podobný motiv, v tomto případě českého lva bojujícího s francouzským a sardinským hadem. Přilba je dále opatřena podbradníkem pokrytým zlacenými šupinami, nejspíš opět dračími, který je k tělu přilby uchycen z každé strany jednou reliéfně provedenou hlavou lva. Na čelní straně přilby je umístěn masivní zlacený znak R-U monarchie.

Uniforma bývala dále doplněna bílými koženými rukavicemi a v případě důstojníků patrонтаškou na ramenním řemenu, obvykle nošenou spolu se sakem.

Dragouni byli vyzbrojeni jezdeckou šavlí se štrápcem, v tomto případě nošenou na služebním závěsníku, nejčastěji se jednalo o šavli M1869, dále krátkou jezdeckou puškou neboli karabinou, od 90. let 19. století se jednalo o karabiny Mannlicher M95 a vedle ní pak i osobními zbraněmi, revolverem typu Rast-Gasser a později pistolí Steyr 1912.

Číslo pluku	Barva výložek	Barva knoflíků	Dislokace pluku k roku 1914
Dragounský pluk č. 1	Tmavě červená	stříbrná	Most (CZE)
Dragounský pluk č. 2	Černá	stříbrná	Ternopil (UKR)
Dragounský pluk č. 3	Tmavě červená	zlatá	Vídeň (AUT)
Dragounský pluk č. 4	Trávově zelená	stříbrná	Enns (AUT)
Dragounský pluk č. 5	Císařská žlutá	stříbrná	Gorice (SVN)
Dragounský pluk č. 6	Černá	zlatá	Přemysl (POL)
Dragounský pluk č. 7	Sírově žlutá	stříbrná	Stanislav (UKR)
Dragounský pluk č. 8	Šarlatově červená	zlatá	Jarosláv (POL)
Dragounský pluk č. 9	Trávově zelená	zlatá	Brody (UKR)
Dragounský pluk č. 10	Sírově žlutá	zlatá	Krakov (POL)
Dragounský pluk č. 11	Šarlatově červená	stříbrná	Brno (CZE)
Dragounský pluk č. 12	Císařská žlutá	žlutá	Olomouc (CZE)
Dragounský pluk č. 13	Karmínově červená	stříbrná	Klatovy (CZE)
Dragounský pluk č. 14	Karmínově červená	zlatá	Brandýs nad Labem (CZE)
Dragounský pluk č. 15	Bílá	žlutá	Žovkva (UKR)

Tabulka č. 1

5.2 Huláni

Huláni [20] v uspořádání R-U armády patřili oproti dragounům k lehkému jezdeckvu. Od dragounů se potom, co jim v 60. letech 19. století byly odňaty píky, jejich charakteristická zbraň, která byla nahrazena jezdeckou karabinou, příliš nelišili. I v plucích hulánských sloužili vojáci české národnosti, nebylo jich však tolik, jako v případě pluků dragounských. Součástí podkapitoly je opět tabulka, tentokrát tabulka č. 2, ve které opět najdeme informace o odlišnostech jednotlivých pluků a jejich mírové dislokace.

Jednotlivé hulánské pluky se od sebe nelišily barvou výložek, nýbrž barvou hřebenů jejich přileb. Vedle toho k rozlišení pluků sloužily opět barvy knoflíků, které byly rovněž stříbrné a zlaté.

Huláni nosili sako, zvané *ulanka*. Ulanka byla světlé chrpově modré barvy. Límec byl stojatý, tuhý, potažen krapově červeným výložkovým sukem a patřily na něj hodnostní odznaky. Manžety byly ozdobně vykrojené, rovněž krapově červené, se dvěma menšími knoflíky a vnější linie střihu byly olemovány paspulemi téže barvy. Sako se zapínalo na deset menších knoflíků o průměru asi 15 mm uspořádaných v jedné řadě. Knoflíky měly polokulovitý tvar, byly opět v barvě pluku a na svém středu bývaly opatřeny plastickým číslem příslušného pluku. Na předním dílu rovněž čtyři kapsy, dvě na prsou a dvě na břicho s vykrajovanými patkami olemovanými červenou paspulí. Levé rámě bylo opatřeno kalounovým nárameníkem. Rozparek zadního dílu byl řasený a byl také opatřen šesti knoflíky, byl ozdobně vykrojen a důstojnické modely měly mezi patkami horizontálně našitý takzvaný *vodopád*, což byl pruh pevné tkaniny, z něhož visely hustě navrstvené zlatisté nitě. Přítomnost vodopádu ukazovala na důstojnickou hodnost.

Huláni dále nosili rovněž kabát, zvaný *pelsulanka*. Byl proveden v kombinaci modré a červené barvy, stejně jako sako. Manžety jsou opět ozdobně vykrojené, se dvěma knoflíky a veškeré švy lemovány červenou paspulí. Na předním díle nejdeme zase dvě kapsy s vykrajovanými patkami. Pelsulanka se zapínala na dvě řady knoflíků po sedmi. Zadní rozparek byl proveden stejně jako u saka, včetně vodopádu na důstojnických modelech. Kabát byl podšitý kožešinou a límec byl rovněž kožešinový. Mimo zteč se nosil přes levé rameno, zajištěný ozdobnými zlatistými šňůrami. Nechyběl ani kalounový nárameník.

Krapově červené rajtky byly součástí i hulánské uniformy, stejně jako černé kožené holínky s ostruhami či bílé rukavice.

Huláni nosili tradiční jezdeckou přilbu, zvanou *czapka* [21]. Jednalo se o helmu z kovového plechu zavedenou v polovině 70. let 19. století. Czapka měla plochý hranatý hřeben potažený sukem v plukovní barvě, pod nímž bývala i porta stříbrné či zlaté barvy. Tento typ pokrývky vycházel z původní tradice polských hulánů. Přilba byla dále opatřena dekorací z tmavých koňských žíní svázaných přibližně do podoby culíku a ve středu jejíž horní části bývalo jablíčko s monogramem panovníka. Dále byla zdobena malými plastickými hlavami lvů, které drží mosazné řetízky. Na přední části se nachází masivní R-U orlice nesoucí srdeční štítek s číslem hulánského pluku. Podbradník je opět zlatistý, šupinatý.

Výzbroj a výstrojní součásti jsou pro všechny typy jezdeckva stejné. I huláni tedy nosí šavli se závěsníkem a střapcem, jezdeckou karabinu či pistole. Také patronaška nošená přes levé rameno zůstává i pro důstojníky hulánů stejná.

Číslo pluku	Barva čapky	Barva knoflíků	Dislokace pluku k roku 1914
Hulánský pluk č. 1	Císařská žlutá	zlatá	Lvov (UKR)
Hulánský pluk č. 2	Tmavě zelená	zlatá	Tarnów (POL)
Hulánský pluk č. 3	Červená	zlatá	Krakov (POL)
Hulánský pluk č. 4	Bílá	zlatá	Vídeňské Nové Město (AUT)
Hulánský pluk č. 5	Světle modrá	zlatá	Szombathely (HUN)
Hulánský pluk č. 6	Císařská žlutá	stříbrná	Řešov (POL)
Hulánský pluk č. 7	Tmavě zelená	stříbrná	Štokrava (AUT)
Hulánský pluk č. 8	Červená	stříbrná	Černovice (UKR)
Hulánský pluk č. 9	Byl zrušen		
Hulánský pluk č. 10	Byl zrušen		
Hulánský pluk č. 11	Třešňově červená	stříbrná	Pardubice (CZE)
Hulánský pluk č. 12	Tmavě modrá	zlatá	Varaždín (HRV)
Hulánský pluk č. 13	Tmavě modrá	stříbrná	Zoločiv (UKR)

Tabulka č. 2

5.3 Husaři

Poslední částí R-U jezdeckva, jsou husaři [22], kteří jsou jezdecktvem lehkým, podobně jako huláni. Jejich název je odvozen z maďarské číslovky *húsz*, tedy dvacet, neboť původně bojovali v jednotkách o počtu dvaceti mužů. Původně se jednalo o tělesnou stráž

uherského krále Matyáše Korvina vzniklou v 15. století, jednalo se tedy o vysoce prestižní pozici.

Vojáci českého původu sloužili u husarů patrně jen velmi zřídka. Na území dnešní České republiky dokonce nebyl umístěn jediný husarský pluk. Tato podkapitola obsahuje tabulku číslo tři, v níž najdeme opět záznamy vedoucí k identifikaci husarských pluků, v tomto případě půjde o barvu kabátce, barvu šňůr a barvu čáka. Nechybí ani mírové dislokace jednotlivých pluků.

Husaři byli známí jejich bohatě zdobenými a původně i pestře barevnými uniformami, které vycházely z uherských lidových krojů.

Před reorganizací jezdeckva roku 1867 nosili husaři tradiční krátký kabátek střižený do pasu zvaný *dolman*. Ten byl však asi roku 1850 zrušen a nahrazen módním vypasovaným sakem zvaným *atilla*. Atilla, spolu s těžším kabátem, zvaným *pelzatilla*, byla tmavě modré či světle modré barvy v závislosti na plukovní příslušnosti. Atilla byla lemována ozdobnou zlatistou šňůrou, a to včetně zádové části. Límeček byl tuhý a stojatý, a stejně jako u předchozích typů uniforem na něm byly nošeny hodnostní odznaky. Přední část saka byla zdobena pěti řadami vodorovně uspořádaných zlatistých šňůr, které byly ještě dále zdobeny uzly zvanými *vitez-kötes* [23], neboli čamarami. Atilla se zapínala na oplétané olivky. Šňůry byly buďto zlaté nebo stříbrné barvy dle konkrétního pluku. Na rukávech byla atilla zdobena rakouskými uzly ornamentálního charakteru, které zde byly provedeny ze šňůr pletených ze zlacených nití. Čím komplikovanější a větší uzel, tím vyšší reprezentoval hodnostní stupeň.

Pelzatilla byla provedena stejným způsobem jako atilla, jen s rozdílem, že byla podšita kožešinou a manžety s límečkem měly rovněž kožešinové lemování. Měla tedy také pět řad horizontálně uspořádaného šňůrování na přední straně a zapínala se rovněž ozdobnými olivkami. Kabát se nosil přes levé rameno, upnutý ozdobnými šňůrami okolo paže či v podpaží.

Kalhoty byly rajtky krapově červené barvy s rakouskými uzly na přední straně stehů.

Holíčky byly opět zhotoveny z černé kůže a nosily se spolu s ostruhami.

Na hlavě husaři nosili koženou pokrývku hlavy zvanou *čáko* [24] nebo též *tschako*. Čáko mělo tvar lehce konického válce, mělo tvrdý korpus a bylo též opatřeno tvrdým štítkem. Zdobené bylo chocholem z tmavých koňských žíní, zlaceným jablíčkem s iniciálou panovníka, mosaznými řetízky s plastickými hlavami lvů, pruhem sukna v barvě pluku a popřípadě i portou, stříbrnou či zlatou. Na čelní straně bychom opět našli orlici třímající srdeční štítek s číslem husarského pluku. Podbradník byl jednoduchý, kožený.

Výstrojní součásti jako důstojnická patronaška či šavlový závěsník zůstávají stejné a rovněž i výzbroj je stejná jako u předchozích dvou typů jezdeckva, tedy jezdecká karabina, pistole a šavle opatřená střapcem.

Číslo pluku	Barva kabátce	Barva šňůr	Barva čáka	Dislokace pluku k roku 1914
Husarský pluk č. 1	Tmavě modrá	zlatá	Tmavě modrá	Vídeň (AUT)
Husarský pluk č. 2	Světle modrá	zlatá	bílá	Brašov (ROU)
Husarský pluk č. 3	Světle modrá	stříbrná	červená	Šoproň (HUN)
Husarský pluk č. 4	Světle modrá	stříbrná	červená	Sibiu (ROU)
Husarský pluk č. 5	Tmavě modrá	stříbrná	červená	Komárom (HUN)
Husarský pluk č. 6	Světle modrá	zlatá	Popelavě šedá	Klagenfurt (AUT)
Husarský pluk č. 7	Světle modrá	stříbrná	Světle modrá	Debrecín (HUN)
Husarský pluk č. 8	Tmavě modrá	zlatá	červená	Kecskemét (HUN)
Husarský pluk č. 9	Tmavě modrá	stříbrná	bílá	Sremska Mitrovica (SRB)
Husarský pluk č. 10	Světle modrá	zlatá	Světle modrá	Budapešť (HUN)
Husarský pluk č. 11	Tmavě modrá	stříbrná	Popelavě šedá	Łańcut (POL)
Husarský pluk č. 12	Světle modrá	stříbrná	bílá	Arad (ROU)
Husarský pluk č. 13	Tmavě modrá	stříbrná	Tmavě modrá	Székesfehérvár (HUN)
Husarský pluk č. 14	Světle modrá	zlatá	červená	Nyiregyháza (HUN)
Husarský pluk č. 15	Tmavě modrá	zlatá	Popelavě šedá	Gyöngyös (HUN)
Husarský pluk č. 16	Světle modrá	stříbrná	Popelavě šedá	Štýrský Hradec (AUT)

Tabulka č. 3

6 Odlišnosti uniforem jednotlivých hodnostních sborů

Pro připomenutí bych rád uvedl, že hodnostní sbory R-U armády dělíme do tří základních kategorií a těmi jsou mužstvo, poddůstojníci a důstojníci. Tyto kategorie se pak ještě dělí na dalších několik podkategorií, jako praporčíci, důstojníci čekatelé, nižší a vyšší důstojníci a další. Touto podrobnější kategorizací se však v našem případě není nutné zabývat, pro naše účely zcela postačí tři základní skupiny. Tato kapitola je zahrnuta především z důvodu, že uniformy výše zmíněných hodnostních sborů se poněkud liší. Mezi ústřední rozdíly jednotlivých uniforem patří zejména míra dekorace a rovněž kvalita provedení, a tedy i jakost použitých materiálů. V podstatě se jedná o výsledek, který je kombinací řady sociálních faktorů. Ve stručnosti byly modelové rovnice takové, že čím nižší měl daný příslušník původ, tedy i hodnost, tím nižší měl postavení v rámci armády a tomu odpovídala i kategorie uniformy. Toto však nebylo pravidlem, i příslušník nižší společenské třídy mohl absolvovat kadetní školy a stát se důstojníkem, bylo to však poněkud obtížnější, a tedy i méně časté.

Mužstvo a někteří poddůstojníci své uniformy a výstroj takzvaně fasovali, tedy jim byly přiděleny armádou ze zásob tzv. eráru. Rakousko-Uherská armáda měla buďto vlastní krejčovské a jiné řemeslné dílny, anebo uzavírala smluvní kontrakty s továrnami, jejichž výroba byla původně určena pro civilní sektor. Toto bylo typické zejména pro válečný stav, ovšem dělo se to i v době míru. Ve válečném stavu jakost uniforem významně poklesla, habsburská monarchie tou dobou byla již zcela vyčerpána, zejména finančně a válka pochopitelně přinesla i velké materiální nedostatky.

Uniformy mužstva byly vyráběny z méně ušlechtilých materiálů, většinou z běžné střižní vlny a lnu. Mužstvo a poddůstojníci používali plastové či plechové hodnostní hvězdy, u vyšších poddůstojníků pak byly hvězdy již dracounové, u některých hodností podložena portou. Masivní průmyslová výroba pochopitelně více dbala na kvantitu nežli kvalitu, a tomu odpovídalo i zpracování materiálu. Příslušníky nižších hodnostních sborů nebylo třeba nikterak odlišovat či vyzdvihovat jejich postavení, a tak i jejich uniformy byly takřka bez zdobení a byly výsledkem elementární podstaty ustrojovacích předpisů.

Kalounové nárameníky či jiné šňůrové dekorace byly zhotovovány z běžných vlněných přízí a veškeré výložky, paspule a podobné části uniforem pocházely z rodu běžného výložkového sukna.

Pokrývky hlavy pro mužstvo, táborové čepice, nošené mimo službu v sedle byly měkké, vlněné, opět z hlediska lepší finanční dostupnosti a výroby ve velkých sériích. Jablíčko s iniciály panovníka na nich nošené bylo z běžného mosazného plechu. Jezdecké přilby, ač byly modelově shodné s těmi pro důstojníky, byly opět méně dekorativní, jednodušší z hlediska uměleckořemeslného zpracování. Nebyly zdobeny portami, zlatistými šňůrami, dracounovým materiálem či zlacenými komponenty.

Kabáty nošené jezdeckem vycházely z obdobné podstaty. Šňůry, jimiž byly zajišťovány, nebyly vytkávané zlatou nití, ale byly vlněné. Části kabátů zhotovené z kožešin pocházely z rouna běžných evropských ovcí.

Šavle nošené mužstvem byly opět jednodušší koncepce. Jejich ocelová garnitura nebyla nikterak dekorativně prořezávána a neobsahovala ani žádné jiné zdobení. Rukojeti potahované rybí kůží nebyly u modelů pro mužstvo obtáčeny splétaným ocelovým drátkem.

Ani povrch šavle není proveden v zrcadlově lesklé niklované úpravě. Štápec a závěsník nošený spolu se šavlí je kožený, bez vytkávaných součástí.

Pro zvýšení motivace příslušníků mužstva, kteří jinak neměli příliš mnoho možností k získání vojenských ocenění, byly zavedeny kvalifikační vlněné šňůry a výkonnostní kovové odznaky s plasticky provedeným povrchem, které mohli příslušníci mužstva a poddůstojníci získat po dosažení určité dovednosti ve střelbě, jezdeckví či jiných disciplínách. Byly nošeny na saku či kabátu na pravé straně hrudníku.

Uniformy důstojníků pak byly opačným příkladem uniforem pro mužstvo, a to v každém ohledu. Důstojníci uniformy nefasovali ze zásob výstrojních skladů, ale většinou, spolu s dalšími jejich součástmi si je pořizovali soukromě a hradili je ze své roční gáže, tedy z vlastní kapsy. V případě důstojníků bylo běžnou praxí, že si uniformy nechali šít na míru v módních krejčovských salonech, kde absolvovali měření a průběžné zkoušky stříhu a výsledná uniforma pak lépe podtrhovala jejich křivky, což přispělo k navýšení elegantního vzhledu a hodnotě uměleckořemeslného zpracování.

Důstojnické uniformy byly šity z o poznání ušlechtilějších materiálů, zejména z gabardénu, což je ušlechtilá, jemně tkaná vlna. Límce důstojnických uniforem byly vyšší a tuhé, což nutilo nositele nosit hlavu lehce vztyčenou. Límce a výložky si důstojníci namísto sukna, které opotřebením plstnatělo, někdy nechávali potahovat rovněž gabardénem. Důstojnické hvězdy byly vždy dracounové, na svém středu opatřené flitry, byly většího průměru a převážně zlaté barvy. Hvězdy některých hodností měly opět podklad z porty, například hodnost plukovníka či majora. Některé tyto vlastnosti se napříč dobou lišily. Kalounový jezdecký nárameník s posuvkou v podobě turbanu byl z ozdobné a drahé zlatou

nití vyšívané šňůry, stejně jako veškeré další šňůrové zdobení jezdeckých uniforem, jako například husarské čamary. Knoflíky si v některých případech nechali důstojníci zlatit či stříbřit. Linie švů na saku či kabátech bývaly z hedvábných paspulí. Saka bývala podšita hedvábím či umělým hedvábím a podšívka dále opatřena štítkem krejčovského salonu, v němž byla uniforma zhotovena.

Jezdecké kabáty důstojníků odpovídaly luxusnějšímu provedení, stejně jako sako. Veškeré šňůrové zboží zde bylo opět provedeno zlatistou nití a ozdobeno turbany či oplétanými olivkami. Kožešinové součásti byly tentokrát nikoliv z běžného ovčího rouna, nýbrž z rouna karakulských ovcí, což je poněkud exotičtější plemeno tmavé ovce chované ve Střední Asii.

Jezdecké kalhoty si někteří důstojníci také nechávali šít na zakázku. Většinou chtěli mít kalhoty opatřené kvalitnější výztuhou proti prodření a zejména chtěli mít v oblasti pasu a stehů větší vyboulení stříhu, čímž zase jen zdůrazňovali svou hodnost.

Holínky nosili důstojníci zpravidla vysoké až ke koleni s ostruhami vysokého lesku.

Mimo službu v sedle nosili důstojníci kápě s tvrdým dýnkem, která byla opět nákladnější nežli táborová čepice.

Jezdecké přilby důstojníků byly na první pohled luxusnější. Nesly zlatené součásti, například dragounské důstojnické přilbice byly typické svým velkým reliéfním hřebenem.

Bývaly rovněž zdobeny portami, dražšími látkami a obecně větším počtem dekorativních prvků, jakými byly zlatisté šňůry či uzly, kordony, reliéfní lví hlavy, kvalitnější žíně či dracounová jablíčka. I podbradníky dragounských či hulánských přileb byly pokryty masivnějšími šupinami.

Důstojnické vzory šavlí měly bohatě prořezávanou garnituru a obecně bohatou výzdobu s povrchem o vysokém lesku. Štápec byl tkaný, zlatý a často hedvábný se sametovým středem. I závěsník byl povrchově vytkáván zlatou nití.

Pro důstojníky R-U jezdeckva byla dále typická poměrně luxusní patronaška, jejíž vzhled je popsán v textu výše. Nepoužívala se do pole, ale byla nošena spíše při slavnostních událostech.²⁴

---

²⁴ Viz. Bezděkovský (pozn. 6)

7 Řemeslná konstrukce uniformy

Následující kapitola bude sledovat postup výroby jezdecké uniformy R-U armády od samotného počátku, tedy výroby tkaniny až po samotný konec celého náročného procesu, tedy zhotovení výsledného produktu, kterým v tomto případě není nic jiného než uniforma.

Během své praxe se stále snažím definovat, nakolik je uniforma výsledkem nikoliv jen řemeslného, nýbrž i uměleckého zpracování. Spolupracuji s několika lidmi, předmětem jejichž práce je jak řemeslo, umělecké řemeslo, tak i samotné umění. Z pochopitelných důvodů se setkávám s rozdílnými názory na tuto otázku, což je mimo jiné důvod, proč nelze stanovit jednoznačné závěry. Uniforma je výsledkem umělecko-řemeslného zpracování, tedy zpracování majícího interdisciplinární charakter. Na jejím zpracování se totiž podílí celá řada zejména umělecko-řemeslných oborů, z nichž některé mají více a některé méně umělecký charakter. Stejně tak i odborné názory, dle mého mínění často se sklony k přílišné subjektivitě ke zodpovězení této otázky příliš nepřispějí. Já sám jsem v kontaktu s jistou pamětnicí rakouského původu žijící ve městě Linz, která však nechce být v práci jmenována, jejíž dědeček měl umělecké vzdělání a začátkem 20. století pracoval ve službách R-U armády, pro jejíž řemeslníky zhotovující dekorativní materiál právě třeba na jezdecké přilby, jakým byli orlice či reliéfy z tombakového plechu, zhotovoval kresebné návrhy na formy a raznice, z nichž následně byly tyto předměty odlévány či raženy a osobně by mě nikterak nepřekvapilo, kdyby se tehdy jednalo o běžnou praxi.

S názorem, že například výroba tapiserií patří do rodiny umění se velká část historiků umění ztotožňuje, a právě tapiserie obsahují některé výrobní techniky a materiály shodné s výrobou R-U jezdeckých uniforem. Například technikou paličkování²⁵ byly tapiserie běžně zhotovovány a tou samou technikou byly vyráběny i dracounové dekorace používané ke zdobení všech jezdeckých uniforem a jejich součástí. Dalším známým faktem je, že předlohu ke tkaní tapiserií tkalcům předkreslovali rovněž malíři, tedy umělci²⁶, jak tomu patrně bylo i během výroby některých součástí R-U jezdeckých uniforem. Předkládám tedy tato svá možná pro některé svérázná tvrzení a rovněž komparaci dvou problematik majících společné rysy, z nichž je však na každou nahlíženo poněkud rozdílně. Nyní však již k samotnému řemeslnému řešení jezdecké uniformy. Mnohé příklady budu uvádět na uniformách zakázkových a důstojnických, neboť jsou z hlediska používaných materiálů zajímavější. Následující text vychází z obecné krejčovské praxe a praxe dalších řemesel podílejících se

---

²⁵ Fabia Denninger, Elke Giese, *Textil-und Modelexikon*, Frankfurt 2006, s.280

²⁶ Oldřich Talavášek et al., *Tkalcovská příručka*, Praha 1980

na výrobě uniformy a rovněž z mého vlastního studia řezů a stříhů historických originálů. Vzorky odňaté z originálu jsem konzultoval i se svými přáteli přírodovědci, kteří mi poskytli techniku k prozkoumání textilií, abych se mohl přesvědčit, o jaký materiál se jedná.

Na počátku všeho je nákup tkaniny od soukeníka armádou či soukromým živnostníkem, kterému však ještě předchází práce se surovým materiálem, jako předení, tkaní až po jeho konečné zušlechťování²⁷.

I v dobách R-U již existovaly barevné vzorníky, stejně jako dnes, v nichž si mohl objednavatel tkaniny vybrat i příslušný odstín, a to na základě požadavků zákazníka²⁸.

Ze studia uniforem, které jsem prozkoumal plyne, že nejvyužívanějším materiálem na důstojnické uniformy byly těžší, ale zároveň jemné vlnářské tkaniny v keprové vazbě o gramáži větší 500 g/m². Narazil jsem však i na uniformy z těžkého sukna, tedy vlněné, na povrchu lehce zplstnatělé tkaniny, kde se gramáž pohybovala přes 900 g/m², mohlo se však jednat o uniformu pro pobyt v chladném klimatu či jednoduše oděru odolnější polní úpravu. Použité nitě na základní stříh byly obvykle lněné. Potom, co proběhlo měření postavy zákazníka, na níž bude výsledný produkt, tedy uniforma nošena, mohl krejčí přejít k procesu kreslení a stříhání šablon, obvykle papírových, které následně přenášel na samotnou textilní metráž, ze které pak nastříhal jednotlivé dílce.

V této fázi přípravných prací se mohl pustit do kompletace. V případě saka či kabátu ze všeho nejdříve začal pracovat s dílci, které tvoří základ trupu. Zde bylo důležité vycházet z linie pasu, která je u saka viditelná i na hotovém produktu a která tvořila jakýsi pomyslný střed, který dělí sako na dvě části, tedy část nad pasem a pod ním. Svým způsobem by se dalo říct, že od linie pasu směrem dolů vznikla jakási sukýnka, neboť sako většinou sahalo k první třetině stehne. Následně byly přidávány další dílce, jako rukávy s manžetami či límec. Zevnitř byla po částech přišívána také podšívka. Obvykle jsem se setkal s podšívkou z viskózového vlákna či hedvábí, v případě kabátů z přírodních ovčích kožešin. Na většině podšívek zakázkově vyrobených uniforem najdeme také štítek výrobce. Mezi přední salony té doby patřil například S. Gut, toho času sídlící na ulici Gumpendorfer 10 ve Vídni VI. či Wilhelm Beck & Söhne na ulici Langeasse 1 ve Vídni VIII. Oba byli držiteli titulu c. a k. dvorní dodavatel, což je privilegovalo k dodávkám na císařský dvůr. Mezi svrchní materiál a podšívku pak byly přidávány kusy výplně, obvykle z různých textilních směsí, nacházel jsem je zejména v oblasti hrudníku. Tyto výplně nejspíš zaujímaly funkci jakési výztuhy,

---

²⁷ Zušlechťování tkaniny je proces vedoucí ke zlepšení jejího vzhledu prostřednictvím prací jako odšlichtování, praní, karbonace, valchování, barvení a další.

²⁸ Alois Kießling, Max Matthes, *Textil-Fachwörterbuch*, Berlin 1993, s. 396

kteřá na předním dílu sloužila k lepšímu napnutí svrchní látky, tedy udržení fazony. Podobné výztuhy pak byly i pod svrchní látkou na stojatém límci, kde měly beze sporu stejnou funkci. Díry pro knoflíky pak u některých sak byly nápadně, nejspíš ručně obšity pevnou nití, a to nejspíš z důvodu, aby se jejich okraje při častém zapínání a rozepínání netřepily. U některých sak pak byla po celém vnitřním obvodu pod podšívku všita pružná vsadka, zepředu na úrovni légy opatřena přezkou, která měla patrně pomoci udržet linii pasu na místě. Knoflíky byly odlity z mosazi, buďto vyleštěné do zrcadlového lesku, anebo opatřené povrchovou úpravou pokovováním. Odléváním knoflíků se zabýval řemeslník zvaný kovolitec. Hmotnost se pochopitelně knoflík od knoflíku lišila, vzhledem k velikosti, nicméně pro představu, po zvážení několika knoflíků stejné velikosti průměrná hmotnost jednoho kusu činila asi 10 g.

Knoflíky byly přišity opět lněnou nití, stejně tak kalounové nárameníky, uzly a další přídatné součásti. Prakticky veškeré švy byly olemovány barevnou paspulí z viskóзовého vlákna, švy uniformy husarské pak zlatou nití vytkávanou šňůrou.

Kalhoty byly šité z husté vlnářské tkaniny, opět v keprové vazbě. Kalhoty měly vysoký pas, ze zadu opatřený všitým klínem a řemínkem s přezkou pro stažení. Pas byl podšitý tenkou vlněnou látkou, zbytek kalhot byl bez podšívky. Po vnějším obvodu měly celkem šest knoflíků pro připnutí šlí. Zapínaly se zepředu na pět knoflíků a rozparky na holeních byly opatřeny rovněž knoflíky. Zepředu měly kalhoty tři výpustkové kapsy.

Pokřívky hlavy pro jezdeckto, tedy helmy a čepice se modelovaly v modistických dílnách k dosažení vhodného tvaru pro nošení na hlavě. Materiál na výrobu čepic se na modistických formách kompletoval šitím, kdežto materiál na výrobu přileb, tedy ocelový plech musel být různě ohýbán a svařován do jednoho celku. K povrchovým úpravám se zde využívalo leštění, lakování, stříbření či zlacení. Helmy byly zdobeny hřebeny a podbradníky, které byly k přilbám uchycovány nýtováním. Plastický reliéfní hřeben dragounské přilby či reliéfní lví hlavy, které byly například součástí podbradníků přileb, byly lisovány z tombakových zlacených plechů. Rakousko-Uherské orlice, jimiž byly opatřeny čelní strany přileb byly rovněž z tombakového plechu a následně byly vyřezávány do požadovaného vzhledu. Řemeslníci zajišťující tuto výrobu byli kovotepci a cizelěři²⁹.

---

²⁹ Josef Petráň, *Dějiny hmotné kultury II*, Praha 1985, s. 601-609

8 Dekorativnost uniforem v detailu

Patrně nejvýraznějším, tedy dominantním dekorativním materiálem byly v případě uniforem R-U jezdeckta šňůry. Základem těchto šňůr byly vlněné příze, které byly vyráběny technikami osnovního pletení či splétání neboli také paličkování. Tyto šňůry byly dále obetkané zlacenou nití, do jejíž osnovy se přidávaly i nitě černé a ve struktuře šňůry se pak střídaly v pravidelných vzdálenostech ve tvaru písmene V. Toto spojení černé a zlaté barvy reprezentovalo barvy R-U monarchie. Tento způsob výroby byl zajišťován již od poloviny 19. století strojově, přesněji na speciálních stuhových či galonových stavech. Výsledný tvar byl pak hranatý. Proces výroby byl náročný a šňůry tak byly velmi nákladné. Z toho důvodu byly používány výhradně na důstojnických uniformách. Tyto šňůry se používaly například na jezdecký nárameník, na dekorování jezdeckých přileb, kde se jimi obšíval například hřeben hulánské czapky a na čáku pro husary byla tato šňůra našita po obvodu dýnka a dále zakončena kordony neboli také zrcátky, což byly kulaté ploché uzly zakončené štrápci. Našli bychom je rovněž i po obvodu důstojnické kěpi. Nejvíce se s nimi však pracuje na husarských uniformách, kde jsou z nich vytvářeny čamary a rakouské uzly. U husarských uniforem se setkáme i se šňůrami stříbrnými.

Spolu se šňůrami jsou pak ke zdobení používány i olivky, obvykle dřevěné, opletené turbany ze zlacených přízí a používají se k zapínání.

Dalším dekorativním prvkem jsou již zmíněné turbany, tedy dekorativní uzly³⁰, používané opět v kombinaci se šňůrami. Najdeme je jako dekorativní posuvku na jezdeckém nárameníku či jako posuvky na zlatistých šňůrách, jimiž se zavěšují jezdecké kabáty kolem ramen.

Jako další bych rád zmínil porty, které už v práci rovněž zazněly, což jsou strojově tkané lemovací stuchy ze zlacených či stříbřených nití, do jejichž osnovy je v tomto případě vetknuta klikatá čára. Používají se jako lem na manžety dragounské uniformy (u některých hodností), a jako podklad pod hodnostní odznaky na límcích uniforem, opět pouze u vybraných hodností. Najdeme je rovněž na důstojnické hulánské přilbě či husarském čáku.

Dalším zcela neopomenutelným materiálem používaným k dekoraci je dracoun neboli leonská nit³¹. Leonské zboží je známo již ze starověkého Egypta, kde bylo používáno již před několika tisíci lety. Označení „leonské“ je údajně odvozeno od města Lyon, což bylo

---

³⁰ Viz. (pozn. 8)

³¹ Viz. (pozn. 11)

středověké centrum známé pro výrobu ovíjených přízí³². V oblasti historických textilií se s dracounem setkáme například u tapiserií, kde byl používán v útku a také například u historických liturgických oděvů.

Na uniformách R-U jezdeckva se setkáme s dracounem zlaté a stříbrné barvy. Z dracounu se zde vyrábějí například hodnostní hvězdy nošené na límcích či důstojnická jablíčka s iniciály panovníka.

---

³² Viz. Schenek (pozn. 12)

9 Uniforma jako součást sociálního statutu

V dobách R-U monarchie byla služba v armádě prestižní záležitostí reprezentující zájmy své země. S tím souviselo i nošení uniformy. Uniforma člověku poskytovala jakýsi úřední status a navyšovala jeho společenský kredit. Napadá mě příklad týkající se nošení meče, který je také nezbytným doplňkem R-U uniformy. V 17. století bylo běžné, že výše postavení muži nosili meč, přesněji vycházkový kord, k běžnému obleku, a nebylo tomu jen v případě šlechticů či důstojníků, meč totiž nosili i příslušníci středního stavu, například studenti či řemeslníci. Meč tedy dodával na pocitu, že někam patříte a ve společnosti něco znamená a dle toho na vás bylo pohlíženo. Stejně tomu bylo i v případě uniformy.

Součástí výchovy mladých šlechticů byla až do začátku 20. století vojenská služba vlasti, tedy služba v uniformě.

Z toho samého důvodu investovali majetní lidé nemalé obnosy a nechávali se zvěčnit, namalovat či vysochat ve své uniformě. Ať už tedy chceme, nebo ne, uniformy jsou významnou součástí hmotné kultury.

Jako další vhodný a méně známý příklad toho, jak konkrétně R-U jezdecká uniforma souvisela s postavením, byl titul c. a k. císařského komořího, což byla čestná funkce ukládající svému nositeli povinnosti u císařského dvora. Jednalo se o vysoce prestižní funkci pro šlechtice, kteří před jejím nabytím museli doložit bezchybný urozený původ ze šestnácti generací, tedy osmi se strany otce a osmi ze strany matky, a kteří mimo jiné sloužili také v armádě, obvykle právě u jezdeckva. V tomto případě bývalo sako důstojníka opatřeno asi pěti centimetry ozdobné šňůry horizontálně vsazené mezi dva menší knoflíky napravo od zádového rozparku. Ne každému je známo, že tato nenápadná úprava sloužila k nošení čestného odznaku komořího, velkého zlatého klíče [25] s bohatě zdobeným dracounovým štrápcem. Mezi významné nositele tohoto titulu v našem prostředí v 19. století patřil například Filip Arnošt Kinský či Jiří Kristián Lobkowitz³³.

---

³³ Václav Bůžek et al., *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, Praha 2010

10 Závěr

Ve své bakalářské diplomové práci jsem se snažil o propojení umění a uměleckých řemesel. Čtenáři jsem představil žánrového malíře a portrétistu Alexandra Pocka. V práci jsem rovněž představil jeho dílo a způsoby, jakými jej tvořil. Provedl jsem analýzu jeho vybraných děl, která jsem konfrontoval s realitou rakousko-uherských jezdeckých uniforem, které Pock zobrazoval, čímž jsem téma organicky propojil s druhou částí práce, kterou jsou samotné uniformy R-U jezdeckva. Tato část práce, obsahující analýzu uniforem z hlediska konstrukce a provedení je nezbytným nosným pramenem pro pochopení žánru jezdeckých uniforem. K uniformám jsem proto v práci přistupoval komplexně a podrobně.

Analýzu uniforem z hlediska provedení a skladby jejich jednotlivých součástí v této práci pokládám za uspokojivou. Podal jsem čtenáři ucelený přehled informací do této problematiky, a to prostřednictvím notoricky známých i méně známých skutečností a domnívám se, že tento přehled poslouží i jako přinejmenším použitelný úvod do problematiky vůbec. K uniformám jsem se vyjádřil s přesností a s důrazem na detail jejich jednotlivých součástí, což velmi napomůže při studiu děl Alexandra Pocka. Práce obsahuje rovněž kapitoly, které přímo nesouvisí s hmotným provedením uniformy, zároveň však poskytují informace či myšlenky vztahující se k uniformě coby odkazu hmotné kultury. Celou práci jsem pak průběžně doplňoval výsledky svého bádání v dotyčné oblasti, které, ač nejsou nikterak převratné, mohou být určitým přínosem, neboť je patrně nenajdeme v žádné existující literatuře. Jakkoliv se snažím ve vztahu umění a uměleckého řemesla přičinit, své ambice financuji z vlastních prostředků, nikoliv dotací, a rovněž za spolupráce omezeného počtu potřebných odborníků. Rozhodně si však problematika historických uniforem žádá další bádání a pozornost, které však vzhledem k finanční náročnosti materiálových analýz nebude snadné.

Propojení vztahu uniforem, tedy uměleckého řemesla s uměním zde ukazuje na potřebu materiální znalosti. Výsledná analýza děl Alexandra Pocka v této práci je totiž výsledkem velmi obsáhlé znalosti problematiky a do jisté míry lze tuto analýzu pokládat rovněž za přínosnou, neboť v tomto případě vyžaduje vedle samotného umění přesah do historie, faleristiky, jezdeckví, hipologie a dalších oblastí, jejichž znalost je v rukou jediného člověka spíše vzácná a myslím, že jsem předložil i souvislosti, s nimiž se jinde nesetkáme. Domnívám se, že je zapotřebí nové generace historiků umění mající větší a seriózní zájem o žánr vojenských uniforem a vojenství v umění vůbec. Uvědomuji si, že potřebné znalosti, ať už teoretické či terminologické pocházejí z velmi obsáhlého rodu, zároveň jsou však pro

pochopení a interpretaci problematiky v umění zcela nezbytné. Zda samotné uniformy jsou anebo nejsou uměleckým počinem či se hodí spíše jako žánrový motiv pro to, co jako umění většina z nás akceptuje, je spíše předmětem spekulací, celou věc bych označil spíše za otázku osobního vkusu, neexistují totiž prameny, které by celou věc potvrzovaly, anebo naopak vyvracely.

11 Seznam literatury

1. Walter F. Kalina, *Alexander Pock, Militär Malerei Als Beruf*, in: Heeresgeschichtliches Museum, katalog zur gleichnamigen Ausstellung, Wien 2012
2. Květoslava Poláková, *Alexander Pock – Maler der Noblesse. Willkommen in Znaim und Umgebung*, Znojmo 2000, s. 8
3. Martin Schabenstiel, *Alexander Pock. Ein österreichischer Militärmaler und Zinnfigurenzeichner*, in: *Vereinsnachrichten der Gesellschaft der Freunde und Sammler kulturhistorischer Figuren*, Wien 1993, s. 10
4. Jiří Pernes, , Josef Dolejší et al., *Pod císařským praporem – Historie habsburské armády 1526-1918*, Praha 2004
5. Gerhard Förster, Peter Hoch, Reinhold Müller et al., *Uniformen europäischer Armeen*, Berlin 1978
6. Gustav Bezděkovský, *Stejnokroje vojáků sloužících v habsburské armádě v letech 1618-1918*, Ostrava 2016
7. Zdeněk Polčák, *V zákopech první světové války* (kat. výst.) VHÚ v Praze 2016
8. Peter Jung, *Rakousko-Uherská armáda za první světové války*, Brno 2010
9. Paul Hedley Willmott, *První světová válka*, Praha 2005, s. 320
10. George Russell Shaw, *Knots: Useful & Ornamental*, New York 1933, s. 61
11. Anton Schenek, *Naturfaselexikon*, Deutscher Fachverlag, Berlin 2001
12. C.a K. armáda, *Schematismus Rakousko-Uherské armády, 1900, 1908, 1914*
13. Fabia Denninger, Elke Giese, *Textil-und Modelexikon*, Frankfurt 2006, s.280
14. Oldřich Talavášek et al., *Tkalcovská příručka*, Praha 1980
15. Alois Kießling, Max Matthes, *Textil-Fachwörterbuch*, Berlin 1993, s. 396
16. Josef Petráň, *Dějiny hmotné kultury II*, Praha 1985, s. 601-609
17. Václav Bůžek et al., *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, Praha 2010

18. Walter F. Kalina, Alexander Pock, in: *Viribus Unitis. Jahrebericht 2010 des Heeresgeschichtlichen Museums*, Wien 2011, s.125-149

12 Seznam zkratek

1. R-U – Rakousko-Uhersko
2. C.a K. – císařský a královský

13 Seznam obrazových příloh

1. Alexander Pock
Přejato: <https://www.suedmaehren.eu/persons/alexander-pock/>
Vyhledáno: 6. 5. 2021
2. Alexander Pock, *Quinta*, 1926, soukromá sbírka
Přejato: <https://www.mutualart.com/Artist/Alexander-Pock/F732AF55079A1C15>
Vyhledáno: 17. 8. 2021
3. Alexander Pock, *Capriole*, 1947, soukromá sbírka
Přejato: <https://rkd.nl/en/explore/images/222781>
Vyhledáno: 17. 8. 2021
4. Alexander Pock ve svém vídeňském ateliéru při studiu hlavy koně
Přejato: <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/maler-militär-genre-und-porträtmaler-österreich-06-01-1871-news-photo/883270582>
Vyhledáno: 17. 8. 2021
5. Alexander Pock, *Portrét kaprála dragounského pluku č. 4*, 1911, soukromá sbírka
Přejato: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexander_Pock_Porträt_eines_Dragonerkorporals_1911.jpg
Vyhledáno: 17. 8. 2021
6. Alexander Pock, *Jezdec R-U kavalerie*, 1907, soukromá sbírka
Přejato: <https://www.dorotheum.com/cz/1/6204034/>
Vyhledáno: 17. 8. 2021
7. Alexander Pock, *Portrét plukovníka c. a k. hulánů*, 1915, soukromá sbírka
Přejato: <https://www.dorotheum.com/cz/1/2821957/>
Vyhledáno: 17.8. 2021
8. Alexander Pock, *Dragoun na koni*, po roce 1904, soukromá sbírka

Přejato:

[https://www.pinterest.es/pin/314618723949454223/?amp_client_id=CLIENT_ID\(____\)&mweb_unauth_id=%7B%7Bdefault.session%7D%7D&url=https%3A%2F%2Fwww.pinterest.es%2Famp%2Fpin%2F314618723949454223%2F&from_amp_pin_page=true](https://www.pinterest.es/pin/314618723949454223/?amp_client_id=CLIENT_ID(____)&mweb_unauth_id=%7B%7Bdefault.session%7D%7D&url=https%3A%2F%2Fwww.pinterest.es%2Famp%2Fpin%2F314618723949454223%2F&from_amp_pin_page=true)

Vyhledáno: 17. 8. 2021

9. Alexander Pock, *Poručík c. a k. českého dragounského pluku č. 13 „Prince Evžena Savojského“ na koni*, po roce 1905, soukromá sbírka

Přejato: <https://www.dorotheum.com/cz/1/763262/>

Vyhledáno: 17.8. 2021

10. Alexander Pock, *Rakouští důstojníci*, 1895-1905, soukromá sbírka

Přejato: <https://www.invaluable.com/auction-lot/alexander-pock-watercolor-austrian-officers-176-c-2114100bfb>

Vyhledáno: 17.8. 2021

11. Kalounový nárameník s posuvkou, vlastní archiv

Foto: Dominik Riliak

12. Důstojnická čepice képi, vlastní archiv

Foto: Dominik Riliak

13. Detail florální zdobené šavle M1869 pro důstojníky jezdeckva, vlastní archiv

Foto: Dominik Riliak

14. Detail zlatistého služebního závěsníku pro důstojníky jezdeckva, vlastní archiv

Foto: Dominik Riliak

15. Detail originálu hedvábného šavlového štrápece pro důstojníky, vlastní archiv

Foto: Dominik Riliak

16. Stříbrná patronaška pro důstojníky jezdeckva, pohled na víko a postranní plastický reliéf, dobový originál, vlastní archiv

Foto: Dominik Riliak

17. Husaři, huláni a dragouni, zleva doprava: kabát poručíka husarů, sako a czapka nadporučíka hulánů a sako s přilbou majora dragounů

Přejato: <https://rodinnivalecnici.webnode.cz/rakousko-uhersko/uniformy-jezdectva-rakouska-uherska/>

Vyhledáno: 17.8. 2021

18. Důstojníci dragounů, dobová kolorovaná fotografie

Přejato: <https://www.planetfigure.com/threads/austro-hungarian-dragoon-officer-ww-i.212440/>

Vyhledáno: 17. 8. 2021

19. Důstojnická dragounská přilbice M1905 s hřebenem a reliéfem lva bojujícího s hadem

Přejato: <https://www.lotsearch.de/auction-catalogues/historische-waffen-uniformen-militaria-144346?page=10>

Vyhledáno: 17. 8. 2021

20. Polní uniforma řadového příslušníka hulánů

Přejato: https://www.reddit.com/r/austriahungary/comments/csdg52/imperial_war_museum_london_this_lovely/

Vyhledáno: 17. 8. 2021

21. Důstojnická čapka hulánského pluku č. 7

Přejato: <https://cz.pinterest.com/pin/417638565428703372/>

Vyhledáno: 17. 8. 2021

22. Uniforma nadporučíka husarů, včetně rajtek a šavle M1869

Přejato: <https://www.hotelstefanie.wien/hotel/antiquitaeten-sammlung-stefanie.html>

Vyhledáno: 17. 8. 2021

23. Detail ozdobného šňůrování, tzv. čamar na saku důstojnické husarské uniformy

Přejato: <https://www.ima-usa.com/products/original-austro-hungarian-empire-pre-wwi-hussars-officer-atilla-dress-jacket-named-with-1901-dated-vienna-tailor-label?variant=39379375390789>

Vyhledáno: 17. 8. 2021

24. Čáko důstojníka husarského pluku č. 3 s kompletní dekorací

Přejato: https://www.weitze.com/militaria/92/Oesterreich_K_u_K_Monarchie_Tschako_fuer_einen_Stabs_Offizier_im_Husaren_Regiment_Graf_von_Hadik_Nr_3_373292.html

Vyhledáno: 17.8. 2021

25. Odznak c. a k. císařského komořího v podobě velkého zlatého klíče a bohatě zdobený dracounový střepec jako dekorace ke klíči

Přejato: https://www.numfil.com/cz/detail/klic-komoriho-f-j-i-dracoun-etue_fa2146

Vyhledáno: 17. 8. 2021

14 Přílohy

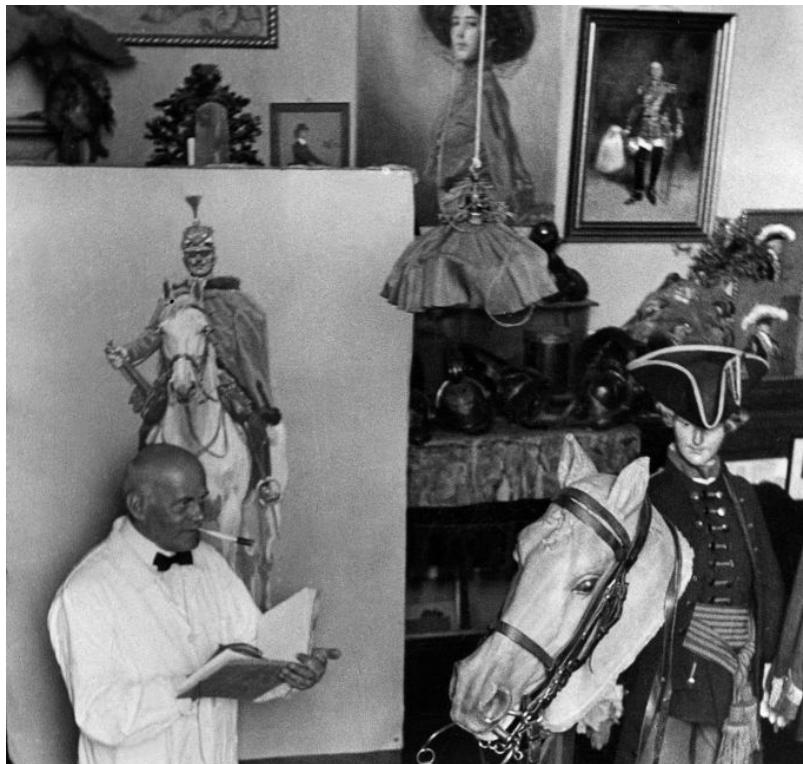
Obr. 1 Alexander Pock

Obr. 2 Alexander Pock, *Quinta*, 1926, soukromá sbírka

Obr. 3 Alexander Pock, *Capriole*, 1947, soukromá sbírka

Obr. 4 Alexander Pock ve svém vídeňském ateliéru při studiu hlavy koně

Obr. 5 Alexander Pock, *Portrét kaprála dragounského pluku č. 4*, 1911, soukromá sbírka

Obr. 6 Alexander Pock, *Jezdec R-U kavalerie*, 1907, soukromá sbírka

Obr. 7 Alexander Pock, *Portrét plukovníka c. a k. hulání*, 1915, soukromá sbírka

Obr. 8 Alexander Pock, *Dragoun na koni*, po roce 1904, soukromá sbírka

Obr. 9 Alexander Pock, *Poručík c. a k. českého dragounského pluku č. 13 „Prince Evžena Savojského“ na koni*, po roce 1905, soukromá sbírka

Obr. 10 Alexander Pock, *Rakouští důstojníci*, 1895-1905, soukromá sbírka

Obr. 11 Kalounový nárameník s posuvkou,
vlastní archiv

Obr. 12 Důstojnická čepice képi, vlastní
archiv

Obr. 13 Detail florální zdobené šavle M1869 pro důstojníky jezdecktva, vlastní archiv

Obr. 14 Detail zlatistého služebního závěsníku pro důstojníky jezdecktva, vlastní archiv

Obr. 15 Detail originálu hedvábného šavlového štrapece pro důstojníky, vlastní archiv

Obr. 16 Stříbrná patrontaška pro důstojníky jezdecktva, pohled na víko a postranní plastický reliéf, dobový originál, vlastní archiv

Obr. 17 Husaři, huláni a dragouni, zleva doprava: kabát poručíka husarů, sako a czapka nadporučíka hulánů a sako s přilbou majora dragounů

Obr. 18 Důstojníci dragounů, dobová kolorovaná fotografie

Obr. 19 Důstojnická dragounská přilbice M1905 s hřebenem a reliéfem lva bojujícího s hadem

Obr. 20 Polní uniforma řadového příslušníka hulánů

Obr. 21 Důstojnická čapka hulánského pluku č. 7

Obr. 22 Uniforma nadporučíka husarů, včetně rajtek a šavle M1869

Obr. 23 Detail ozdobného šňůrování, tzv. čamar na saku důstojnické husarské uniformy

Obr. 24 Čáko důstojníka husarského pluku č. 3 s kompletní dekorací

Obr. 25 Odznak c. a k. císařského komořího v podobě velkého zlatého klíče a bohatě zdobený dracounový strážec jako dekorace ke klíči

15 Anotace

Jméno a příjmení:	Dominik Riliak
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Tomáš Winter, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021
Název práce:	Uniformy Rakousko-Uherského jezdeckva mezi lety 1867-1915 v kontextu tvorby Alexandra Pocka

Název v angličtině:	Uniforms of the Austro-Hungarian cavalry between 1867-1915 in the context of the work of Alexander Pock
Anotace práce:	Cílem bakalářské práce je interpretace děl žánrového malíře a portrétisty Alexandra Pocka (1871-1950) z hlediska toho, jakým způsobem zobrazuje jezdecké uniformy Rakousko-Uherské monarchie mezi lety 1867-1915. Jednotlivé kapitoly budou pojednávat o uniformách z hlediska umělecko-řemeslného provedení, historického vývoje, kulturně-historického a materiálového původu, zpracování či významu dekorací. Opomenuty nebudou ani předpisy a způsoby nošení uniforem či otázky sociálního statutu. Tyto poznatky budou konfrontovány s Pockovými obrazy, v nichž bude sledována míra realističnosti a pojetí zobrazovaných témat.
Klíčová slova:	Uniforma, jezdeckvo, Rakousko-Uhersko, důstojník, husar, hulán, dragoun, konstrukce, umělecké řemeslo, Alexander Pock
Anotace v angličtině	The aim of the bachelor's thesis is to interpret the works of the genre painter and portraitist Alexander Pock (1871-1950) in terms of how he depicts the equestrian uniforms of the Austro-Hungarian monarchy between 1867-1915. The individual chapters will deal with uniforms in terms of artistic and craft design, historical development, cultural-historical and material origin, processing or significance of decorations. Regulations and methods of wearing uniforms or issues of social status will not be left out either. These findings will be confronted with Pock's paintings, in which the degree of realism and conception of the depicted themes will be monitored.
Klíčová slova v angličtině:	Uniform, cavalry, Austria-Hungary, officer, hussar, hulan, dragoon, construction, arts and crafts

Přílohy vázané v práci:	Obrazová příloha (16 stran), vložené CD
Rozsah práce:	74 stran
Jazyk práce:	Český